

WWW.IMMIGVANHEUGTEN.NL

BACKGROUND 1982-06

**DE SOVJET-INVASIE IN AFHANISTAN
(DECEMBER 1979).**

**EEN HISTORISCH ONDERZOEK NAAR MOTIEVEN EN
ACHTERGRONDEN: RUSSISCH-AFGHAANSE BETREKKINGEN
EN DE WORDING VAN EEN SOVJET-SATELLIET**

JAN VAN HEUGTEN

JUNI 1982

THE NETHERLANDS

DE SOVJET-INVASIE IN AFGHANISTAN (DECEMBER 1979)

Een historisch onderzoek naar motieven en achtergronden: Russisch-Afghaanse betrekkingen en de wording van een Sovjet-satelliet

[Doctoraal scriptie, hier gepresenteerd zonder Bijlagen]

Inleiding

Tijdens de Kerstdagen van 1979 vielen sovjetrussische troepen Afghanistan binnen, en op 27 december werd president Hafizoellah Amin ten val gebracht en vervangen door de Sovjet-marionet Babrak Karmal. Het was voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog dat de Sovjetunie van de eigen troepenmacht gebruik maakte om een niet-socialistische staat in de Derde Wereld binnen te vallen.

De wereld reageerde verbaasd en geschokt op deze gebeurtenissen. Waarom?, vroeg men zich af, en: waar ligt Afghanistan? Een blik op de wereldkaart gaf het antwoord op de tweede vraag, maar werd daarmee ook niet meteen de eerste vraag beantwoord? Diende Afghanistan wellicht als uitgangspunt voor een Sovjetrussische opmars in de richting van warmwaterhavens en in de richting van de oliebronnen aan de Perzische Golf? Menigeen meende dat dit het geval was. De Amerikaanse president Carter sprak van een "uiterst ernstige bedreiging van de wereldvrede", en op 23 januari 1980 kondigde hij af, dat de Verenigde Staten vitale belangen hadden in de regio van de Perzische Golf en dat ze die desnoods met militaire middelen zouden verdedigen. Wat de Verenigde Staten betrof, betekende de invasie het einde van de détente-betrekkingen met de Sovjetunie, en het gevolg was de terugkeer van een Koude Oorlogsklimaat alsmede een nieuwe versnelling in de bewapeningswedloop.

Maar is de Amerikaanse vooronderstelling correct geweest? Zo ja: wat maakte juist Afghanistan erg aantrekkelijk als basis voor verdere sovjetexpansie, en indien niet: waarom viel de Sovjetunie Afghanistan dan wèl binnen? In beide gevallen lijkt een uitvoerige bespreking van Afghanistan en van de sovjetrussische belangstelling voor het land op z'n plaats.

Die belangstelling dateert reeds van de tijd dat Afghanistan onafhankelijk werd (1919), maar na de Tweede Wereldoorlog nam ze toe. In 1956 was Afghanistan het eerste ontwikkelingsland waarmee de Sovjetunie een omvangrijk kredietakkoord ondertekende. Sindsdien is het land door Moskou geregeld genoemd als model, als schoolvoorbeeld van de sovjetrussische samenwerking met landen in de Derde Wereld. Maar Moskou had dan ook alle reden om tevreden te zijn over die "samenwerking": ruimschoots vóór de invasie was Afghanistan reeds een

invloedsfeer van de Sovjetunie, en sinds de communistische staatsgreep die in april 1978 plaatsvond, kon het land worden gerangschikt onder de zogenaamde "staten met een socialistische oriëntatie".

Hoe en waarom werd Afghanistan een sovjetsatelliet? En hoe en waarom werd vervolgens tot de invasie overgegaan? Op deze vragen wil ik een antwoord geven. Daartoe beschrijf ik de Russisch-Afghaanse betrekkingen in de periode van Afghanistans onafhankelijkheid tot aan de invasie. Een scheiding leg ik bij de staatsgreep, die het communistisch bewind aan de macht bracht en (mede) om die reden een nieuwe kwaliteit aan de betrekkingen gaf. Mijn betoog dient echter te beginnen met een beschrijving van het eigenlijke dan wel oneigenlijke object van de invasie: Afghanistan zelf, het land, de bevolking en de staat van ontwikkeling.

Afghanistan. Land, volk en staat van ontwikkeling

Afghanistan is een door land ingesloten staat in Centraal-Azië, zonder een open verbinding met zee. Met uitzondering van de rivieren Amoe Darja en Ab-i-Panja verlopen de grenzen niet volgens natuurlijke barrières. Ze zijn het resultaat van politieke beslissingen, genomen ten tijde van de koloniale machtsstrijd tussen Engeland en tsaristisch Rusland. Zo schonk een Brits-Russische grenscommissie Afghanistan in 1895 Wakhan, een smal gebied in het noordoosten, dat er voor moest zorgen dat Rusland niet direct aan Brits-Indië grensde. Aldus werd Afghanistan een bufferstaat en grensde het bovendien opeens aan China; in 1964 werd de AFGhaans-Chinese grens gefixeerd. De tweeduizend kilometer lange grens met de Sovjetunie werd in (1885 en) 1948 vastgelegd, maar met Iran en Pakistan is men nooit tot overeenstemming gekomen over een definitieve grenslijn. Met Iran niet, omdat men het niet eens kon worden over de waterverdeling van de rivier Hilmend;¹ met Pakistan niet vanwege de zogenaamde kwestie Pasjtoenistan, een probleem waar ik nog op terug kom.

Afghanistans oppervlakte (650.000 km², dit is 19 maal Nederland) kent een grote geografische verscheidenheid. Louis Dupree deelt het land in elf zones in,² maar ruwweg zijn deze terug te brengen tot twee: de steppen in het noorden en de woestijn- en halfwoestijngebieden in het westen en zuiden enerzijds, en anderzijds het hooggebergte dat zich daartussen uitstrekt, en aldus het land in tweeën deelt. Het Centrale Bergland (tot 5200 meter) en de Hindoe-Koesj (Perzisch voor "moordenaar", tot 7485 meter) vormen de westelijke uitlopers van het Karakoroem-gebergte en de Himalaya.

Grote delen van het "Zwitserland van Azië"³ zijn volkomen ontoegankelijk, en de verbindingen, als ze er al zijn, zijn slecht. De rivieren zijn onbevaarbaar en nog altijd heeft Afghanistan geen meter spoorlijn. Voor personen- en goederenvervoer zijn kamelen, paarden en ezels nog steeds onontbeerlijk. De enige geasfalteerde weg in het land is het ringvormig tracé Herat-Kandahar-Kaboel-Sjiberghan, met verbindingen naar de Iraanse, Pakistaans en Russische grens. Per vliegtuig tot slot is het mogelijk de 15 nationale en 2 internationale luchthavens (Kaboel en Kandahar) te bereiken. Deze laatste vorm van zich verplaatsen is voor de gemiddelde Afghaan echter niet weggelegd.

Hoezeer ze de verbindingen ook bemoeilijken, het zijn juist de bergen, met hun besneeuwde toppen, die leven in Afghanistan mogelijk maken. Hier namelijk - vooral op de Pagman-keten - ontspringen alle inheemse rivieren. Afghanistan kent een continentaal droogteklimaat, met droge en hete zomers, en zonder het smeltwater uit de bergen zouden de oogsten mislukken en mensen en vee verdorsten. Het is dan ook in de rivierdalen waar landbouw mogelijk is. Daar is ook de bevolkingsdichtheid het grootst.

Afghanistan, van oudsher een doorgangslaan, is een smeltkroes van volkeren. Naar schatting - een volkstel-

ling is er nog nooit gehouden - telt het land 15,5 miljoen inwoners.⁴ Deze zijn verdeeld over niet minder dan acht grotere en dertien kleinere bevolkingsgroepen,⁵ die voor het merendeel etnische verwanten hebben over de landsgrenzen.

In het noorden van Afghanistan treffen we Turkse volkeren aan: Oezbeken, Toerkmenen en een paar duizend Khirgiezen. Ook de Tadzjiken, de op één na grootste bevolkingsgroep, wonen in het noorden. Ze hebben alle etnische verwanten in de Sovjetunie; Toerkmenen en Tadzjiken treft men bovendien aan in Iran. In Centraal-Afghanistan, aan de bovenloop van de Hilmend, wonen de Hezara's, en iets meer westelijk de Aimaks, beide mongoloïde volkeren. Nog westelijker leven de Farsiwan, een mediterraan volk evenals de Noeristani, die zich in het oosten hebben gevestigd. In het zuiden vinden we de nomadische Beloetsjen, afhankelijk van hun winter- en zomerverblijf 40 à 200.000 in aantal; zij hebben een half miljoen etnische verwanten in Iran en nog eens 4,5 miljoen in Pakistan. En tot slot treffen we in het zuiden en oosten de Pasjtoenen aan, met 6,5 miljoen verreweg de grootste bevolkingsgroep; de landsgrens scheidt hen van 6 miljoen Pakistaanse Pasjtoenen.

Een en ander heeft in het verleden reeds belangrijke politieke gevolgen gehad, maar kan ook in de toekomst nog (vooral: destabiliserende) effecten sorteren. Tot de communistische staatsgreep van april 1978 kende Afghanistan twee staatstalen: het Dari (een Perzisch dialect) en het Pasjtoe. Sindsdien is een nationaliteitenpolitiek ontwikkeld. Op het hoe en waarom daarvan kom ik nog terug.

Tussen de diverse bevolkingsgroepen bestaan enorme verschillen, en niet alleen wat omvang en taal betreft. Bij sommige (Pasjtoenen, Hezara's en Toerkmenen met name) leeft nog een hecht stamverband, bij andere (de Tadzjiken onder andere) ontbreekt dit volledig. Sommige volkeren (de Beloetsjen en een deel van de Pasjtoenen bijvoorbeeld) leiden een nomadisch of semi-nomadisch bestaan, andere (de Tadzjiken vooral) zijn sedentair en weer andere (Joden en Qizilbasj) treft men zelfs alleen in steden aan.

Maatschappelijk het laagst staan de Hezara's, die behalve op hun mongoloïde uiterlijk ook op hun godsdienst (de sji'ietische islam) worden gediscrimineerd. Het hoogst staan de Pasjtoenen; uit hun midden zijn steeds, tot op de dag van vandaag, de machthebbers voortgekomen,⁶ en ook het grootste deel van het ambtenarencorps is steeds afkomstig geweest uit Pasjtoenische (elite) kringen.

Het is mede vanwege deze Pasjtoenen-overheersing, dat de meeste volkeren in Afghanistan, uitgezonderd de Tadzjiken,⁷ van oudsher weinig van het centraal gezag in hoofdstad Kaboel moesten hebben, en dat ze zich er nooit geheel aan hebben onderworpen. Met name op het platteland, waar bijna 90% van de bevolking woont, is de macht van de centrale overheid steeds uiterst gering geweest.

Dit heeft ook te maken met een tweede factor: op het platteland is de macht stevig in handen van een klein aantal vee- en (groot)grondbezitters. Kleine boeren en landarbeiders zijn merendeels op feodale wijze, als

"horige", aan hun grondheer gekluisterd; bij dezen hebben ze (vanwege bruidsprijs⁸ of als gevolg van misoogsten) leningen afgesloten die ze vaak hun leven lang niet kunnen aflossen. De grondbezitters worden gesteund door de moellah's, de religieuze (moslim-) leiders, die tegelijkertijd rechter en onderwijzer in de Koranschool zijn. Beide groepen ervaren de centrale overheid als een bedreiging voor de eigen machtspositie, en ze weigeren daarom hun macht met de overheid te delen.

De rol van de hakim, de overheidsfunctionaris op het platteland, is dan ook gering. Alleen wanneer Kaboel iets nodig heeft, zo komt het bovendien over bij het gros van de bevolking,⁹ wanneer Kaboel iets wil hebben - jonge mannen voor de militaire dienst en belastinggelden met name - komt de hakim in actie, en krijgt de gewone Afghaan met het staatsgezag te maken. Voor het overige kan hij het negeren. Hij leeft binnen de dorps- of (sub)stamgemeenschap, en hij voelt zich een Warsajer of een Baroekzai, maar zeker niet een Afghaans staatsburger. Als staat - de administratieve indeling in provincies inclusief - leeft Afghanistan slechts in de hoofden van de kleine intellectuele elite, de hoofdstedelijke middenklasse, de legerofficieren en de provinciale bestuursambtenaren. Maar bij de grote meerderheid van de bevolking bestaat er geen saamhorigheidsgevoel op basis van het staatsburgerschap. In wezen is Afghanistan een staat die geen staat is.

Toch is er van een zeker saamhorigheidsgevoel sprake in Afghanistan; het wordt gekweekt door de religie, de islam. Het is niet zo, dat het particularisme er door verdwijnt - de moellah's, zagen we, houden het juist (mede) in stand! - maar wel dat de scherpste kantjes van de tegenstellingen tussen de bevolkingsgroepen, tussen nomaden en sedentairen en tussen stad en platteland er door worden weggenomen.

Afghanistan, mag duidelijk zijn, is een uitgesproken moslimstaat: 99 % van de bevolking hangt deze religie aan. Een minderheid (Hezara's en Farsiwan met name) behoort tot de sji'ietische richting van de islam, welke bijvoorbeeld in Iran overheerst. De meeste Afghanen echter (80%) zijn soennieten; het (hanafitisch) soennisme is de staatsreligie. De soenna is het geheel van gewoonten en gebruiken ten tijde van de profeet Mohammed, en diens uitspraken daaromtrent. Aan de Koran en de soenna worden de gezagsverhoudingen ontleend, de maatschappelijke normen, en hoe de Afghaan dient te leven.

De grondwetten van 1964 en 1977 kenden geen scheiding tussen Kerk en Staat; alle wetten die tegen de koran indruisen zijn ongrondwettig. Religieuze waarden en normen voeren hierdoor de boventoon. Ontwikkelingen op economisch, sociaal of enig ander terrein vinden slechts acceptatie, wanneer ze passen binnen het islamitische maatschappijbeeld.

Nu is de islam niet een in wezen conservatieve of ondemocratische religie: het is maar hoe men hem interpreteren wil. Voor Afghanistan geldt, dat de officiële interpretaties veranderingen tegenhouden, ontwikkelingen blokkeren - de moellah's voelen zich daar immers niet bij gebaat. Mede hierdoor is ruim 90% van

de bevolking nog analfabeet en behoort Afghanistan tot de economisch meest achtergebleven landen ter wereld.

Afghanistan is straatarm. Het jaarinkomen per hoofd van de bevolking bedroeg in 1977 190 dollar,¹⁰ dit is lager dan in de meeste ontwikkelingslanden. Het is overwegend een agrarisch land. Bijna 90% van de bevolking vindt zijn bestaan in de landbouw, de veeteelt of een combinatie van beide.

Veeteelt, op extensieve wijze mogelijk op ongeveer een derde van het grondgebied, wordt hoofdzakelijk beoefend door nomaden en halfnomaden. Met name het karakoelschaap (22,5 miljoen stuks) is van belang; het levert vlees, vet en wol, en de huid (lamspels) is één van de belangrijkste exportprodukten.

Van het potentiële landbouwareaal (13 miljoen ha.) worden bij gebrek aan water, c.q. een tekort aan irrigatieprojecten, slechts 4,5 miljoen ha. bebouwd, voor het grootste deel met graangewassen, maar ook fruit, groenten en katoen zijn van belang. De arbeidsproductiviteit is laag. Dit is het gevolg van primitieve landbouwmethoden, een gebrek aan kunstmest, de geringe bedrijfsgrootte welke mechanisatie in de weg staat, en tot slot - waar de bedrijfsgrootte wél voldoende is - het domineren van "rentekapitalistische verhoudingen".¹¹

Alles bijeengenomen zijn de resultaten van veeteelt en vooral landbouw niet erg indrukwekkend. Desalniettemin steken de resultaten van de industriële sector er schril bij af. Want ondanks overheidsinvesteringen en -bemoeienissen staat de industrialisatie nog in de kinderschoenen. Vanaf het allereerste begin, in de dertiger jaren, was ze gericht op imports substitutie - met de textielindustrie als zwaartepunt -, maar door de lage inkomens is er nauwelijks koopkracht voor industrieprodukten aanwezig, en we zien dan ook een enorme onderbenutting (gemiddeld 50%) van de productiecapaciteit. De produktie van grondstoffen is betrekkelijk onbelangrijk gebleven, met uitzondering van de winning van aardgas uit de velden bij Sijberghan en - sinds kort - het waarschijnlijk zeer aanzienlijke aardgasveld Jarqoedoeq.¹² Voor het overgrote deel wordt het gas naar de Sovjetunie geëxporteerd.

Nu we op de hoogte zijn van de belangrijkste kenmerken van Afghanistan, is het zaak de betrekkingen met de Sovjetunie onder de loep te nemen, om te beginnen in de periode van Afghanistans onafhankelijkheid (1919) tot aan de communistische staatsgreep in april 1978.

Russisch-Afghaanse betrekkingen (-1978)

Pogingen van Engeland om Afghanistan te onderwerpen ten spijt is het land nooit een kolonie geweest. Als bufferstaat tussen tsaristisch Rusland en Brits-Indië moest het echter (vanaf 1879) Britse controle op zijn buitenlandse politiek dulden. Dit juk wierp Afghanistan van zich af bij het vredesverdrag van Rawalpindi (8 augustus 1919), dat de zogenaamde Derde Afghaans-Britse Oorlog beëindigde.¹³ Sinds de onafhankelijkheid heeft Afghanistan steeds een buitenlandse politiek van neutraliteit en niet-gebondenheid gevoerd.

Sovjetrusland was het eerste land dat Afghanistan erkende als een onafhankelijke en soevereine staat.¹⁴ In september 1919 stuurde het een gezant naar Kaboel en vervolgens, op 28 februari 1921, sloten beide landen een "vriendschapsverdrag"; hierbij erkenden ze elkaars soevereiniteit en knoopten ze diplomatieke betrekkingen aan. Dit verdrag werd in 1926 en opnieuw in 1931 verlengd, als "neutraliteits- en niet-aanvalsverdrag". Soortgelijke verdragen sloot Moskou overigens met tal van andere staten. Met sovjet hulp werden telefoonverbindingen tussen enkele grote steden gerealiseerd en in 1927 was koning Amanoellah Khan (1919-1929) 's werelds eerste regerende monarch die een bezoek bracht aan communistisch Moskou. In 1928 kwam een vliegverbinding Moskou-Tasjkent-Kaboel tot stand,¹⁵ en in 1936 en 1940 sloten beide landen (beperkte) handelsverdragen. Meer leverden de betrekkingen in deze periode niet op.

Stalin liet de idee van socialistische "wereldrevolutie" voor wat ze was en concentreerde zich op de opbouw van het "socialisme in één land" (officieel vanaf 1924). Zijn buitenlandse politiek - "tijdelijke vreedzame coëxistentie" (officieel vanaf 1927) - richtte zich in het interbellum hoofdzakelijk op het sluiten van niet-aanvals- en later ook defensieve verdragen, ten einde te voorkomen dat de Sovjetunie volslagen geïsoleerd zou raken en als zodanig een gemakkelijke prooi voor agressors zou worden. Werkelijke verbetering en uitdieping van de contacten was daarbij minder belangrijk. Afghanistan vormt hierop geen uitzondering.

Het is trouwens zeer de vraag of de relatie vriendschappelijk zou zijn geweest, wanneer Stalin wat meer belangstelling had getoond. Nu waren de betrekkingen in het algemeen correct, maar bij vlagen ook vijandig. Afghanistan stoorde zich aan de onderdrukking van de moslims in de Sovjetunie, en een tijdlang trainde het zelfs moslimrebellens.¹⁶ Ook het aloude machtsevenwicht in de regio tussen Russen en Britten was de Afghanen een doorn in het oog. Daarom zochten en vonden ze contacten met Duitsland, dat resulteerde in het vriendschapsverdrag van 1926.¹⁷ De sympathieën voor Duitsland raakten niet verstoord in het Hitler-tijdperk; ze stegen zelfs aanzienlijk na de invasie in de Sovjetunie.¹⁸ Op beleefd doch nogal dringend verzoek van Londen en Moskou echter, bleef Afghanistan neutraal tijdens de Tweede Wereldoorlog.¹⁹

De Sovjetunie kwam, ofschoon ernstig gehavend, samen met de Verenigde Staten als de grote overwinnaar uit die strijd. Voor Stalin was tegen het einde van de oorlog het veiligstellen en vergroten van het sovjetimperium steeds meer voorop gaan staan. Mede omdat de Amerikanen hun monopolie van de atoombom niet in politieke winst wisten om te zetten, kon hij zich de hegemonie verschaffen in Midden-, Oost- en Zuidoost-Europa (op Griekenland na), en ook in het Verre Oosten deelde hij de buit. Aanzienlijk druk ook - doch hier zonder succes - oefende hij uit op de zuidflank van zijn imperium: op Turkije, waarvan hij onder andere mede-controle over de Dardanellen eiste; en op Iran, dat hem de noordelijke provincie Azerbaidjan en olieconcessies zou moeten geven. In scherpe tegenstelling hiermee maakte Stalin geen aanspraken op Afghanistan. Het enige geschilpunt - enkele eilandjes in de Amoe Darja - werd in 1946-'48 door een gemeenschappelijke grenscommissie op vreedzame wijze opgelost.

In 1946 sloot Afghanistan met de Verenigde Staten een akkoord over ontwikkelingshulp. Afghanistan had daarom gevraagd, omdat het wilde industrialiseren.²⁰ Bovendien, zo redeneerde Kaboel, zou Stalin zich wel tweemaal bedenken om het land in te lijven wanneer er Amerikaanse technici en Amerikaanse belangen waren gevestigd. Want Stalins milde houding ten spijt, was bang opgeslokt te worden zodra de Engelsen hun hielen hadden gelicht op het Indische subcontinent.²¹ De Verenigde Staten dienden met andere woorden Englands positie in het regionale machtsevenwicht over te nemen.

Alvorens uit het subcontinent te vertrekken hielden de Engelsen er een referendum (1947), dat Brits-Indië moest opsplitsen. Het bood de bevolking de gelegenheid te kiezen tussen leven in een Hindoe- (India), dan wel moslimstaat (Pakistan). Afghanistan protesteerde hier heftig tegen. In 1893 waren de Pasjtoenen-stammen van elkaar gescheiden door een demarcatielijn, die de Brits-Indische en Afghaanse invloedssferen moest afbakenen. Deze zogenaamde Durand-linie werd destijds niet beschouwd als een grenslijn. De ten oosten van de linie levende Pasjtoenen, meende Kaboel daarom, dienden nog een derde keuzemogelijkheid te krijgen: aansluiting bij Afghanistan of - eventueel - de oprichting van een onafhankelijke staat Pasjtoenistan.²² De Afghaanse protesten en voorstellen werden echter genegeerd. Pakistan werd onafhankelijk, en de Durand-linie werd van demarcatielijn de definitieve grenslijn. Maar Afghanistan weigerde - zoals nog steeds overigens - deze te erkennen. Vanaf het eerste begin daarom waren de betrekkingen met Pakistan gespannen.

Beide landen waren de Verenigde Staten vriendelijker gezind dan de Sovjetunie, maar de Afghaans-Amerikaanse betrekkingen bekoelden enigszins toen duidelijk werd dat Washington geen wapens wilde leveren aan Kaboel. Niet ten onrechte meenden de Verenigde Staten dat die eerder tegen Pakistan dan tegen de Sovjetunie gebruikt zouden worden. Pogingen het conflict te sussen hadden geen succes.²³ De spanningen liepen hoog op, en gedurende het voorjaar van 1950 blokkeerde Pakistan de goederentransporten van en naar Afghanistan,

dat aldus onder andere zonder olie kwam te zitten.

Dit leek Stalin een goed moment om in actie te komen. Hij bood Kaboel olie aan, en bovendien mocht het Afghaanse transitoverkeer via Russisch grondgebied plaatsvinden. Op 18 juni 1950 sloten beide landen een handelsovereenkomst voor vier jaar, en in 1952 werd een Russische handelspost in Kaboel geopend. Maar Stalin bewerkstelligde hiermee nog niet een echte verandering in de houding van Kaboel ten gunste van Moskou, maar het was een begin. Het zou z'n vervolg krijgen in de eerste jaren na 1953.

In 1953 kreeg Afghanistan een "sterke man": premier werd generaal-luitenant Sardar Mohammed Daoed Khan (hierna kortweg: Daoed), een neef en zwager van koning Zahir Sjah (1933-1973). Hij voerde een politiek van hervormingen. Hij wilde het industrialisatieproces versnellen; daartoe voerde hij een geleide economie in (vijfjarenplannen). Ook maakte hij een begin met landhervorming en emancipatie van de vrouw.²⁴ Inzake de kwestie Pasjoenistan dulde Daoed geen compromissen. Gedurende zijn ambtsperiode (tot 1963) waren de betrekkingen met Pakistan dan ook meestal gespannen.

In de Verenigde Staten was in 1953 de regering-Eisenhower aan de macht gekomen. Minister van Buitenlandse Zaken John Foster Dulles voerde een politiek van militaire bondgenootschappen, ten einde verdere sovjetexpansie te verhinderen ("containment") of zelfs sovjetinvloed terug te dringen ("roll back"). Afghanistan nodigde hij uit toe te treden tot de op te richten SEATO.²⁵ Daoed wenste echter strikte neutraliteit in het Oost-Westconflict te handhaven. Wel wilde hij wapens van de Amerikanen kopen, maar deze gaf Washington hem opnieuw niet. De ontstemming in Kaboel was groot. Pakistan had namelijk wél wapens gekregen (na toetreding tot de SEATO in 1954) en, zo vroeg Kaboel niet zonder valse naïviteit, grensde Pakistan soms aan de Sovjetunie?²⁶ Al met al verspeelde Washington door deze wapenkwestie goodwill bij Kaboel. Hiervan zou Moskou handig gebruik maken, daarbij geholpen door nieuwe Afghaans-Pakistaanse spanningen.²⁷

In april 1955 sloot Pakistan opnieuw zijn grenzen (tot september 1955), zodat Kaboel genoodzaakt was het transito-akkoord met Moskou te verlengen (21 juni); kort daarop, op 27 augustus, sloot men een nieuwe handels-overeenkomst. Een herhaling als het ware van wat zich vijf jaar daarvoor had afgespeeld. Ditmaal echter zouden de akkoorden een vervolg krijgen.

Stalin was in 1953 gestorven en zijn opvolger Chroesjtsjov had een andere visie op de buitenlandse politiek. Onder invloed van het dekolonisatiestreven in de Derde Wereld voegde hij aan de onder Lenin en Stalin geldende twee-kampentheorie (socialisme en imperialisme/kapitalisme) een aparte "zone" toe: de ontwikkelingslanden. Als "anti-imperialistisch front van ongebondenen" zouden deze onder sovjetleiding tenslotte in het socialistische kamp belanden. Het imperialisme zou daarmee zijn "strategische reserve" verliezen en in verval raken; en de wereld zou socialistisch worden zonder dat een wereldoorlog met het imperialisme noodzakelijk was. Hiermee werd de

theorie van vreedzame coëxistentie - onder Stalin nog een hulpmiddel - tot een strategie van onbeperkte duur: oorlog met het imperialisme dient vermeden te worden, maar wel moeten dekolonisatiebewegingen, bevrijdingsoorlogen en volksoptstanden door het socialisme worden gesteund -ideologische coëxistentie tussen imperialisme en socialisme is onbestaanbaar. Met deze theorieën gewapend begon de Sovjetunie nu een diplomatiek, economisch en militair offensief in de Derde Wereld.

Het offensief werd geopend op India, Burma en Afghanistan, drie landen die van een zeker "anti-imperialisme" hadden blijk gegeven door niet toe te treden tot de Militaire bondgenootschappen SEATO (1954) en/of het Bagdadpact (1955).²⁸ Dit diende zo te blijven, en de banden met de Sovjetunie dienden te worden versterkt. Met ontwikkelingshulp, zo redeneerde Chroesjtsjov, zou men dit doel bereiken.²⁹

Van 15 tot 19 december 1955 brachten Chroesjtsjov en Boelganin, op terugreis uit Burma en India, een staatsbezoek aan Afghanistan. Zij ondersteunden de Afghaanse aanspraken op Pakistan; ze kwamen een verlenging van het neutraliteits- en niet-aanvalsverdrag van 1931 overeen; en ze zegden een krediet van 100 miljoen dollar toe. Reeds vijf weken later werd het kredietakkoord ondertekend. De looptijd werd op 30 jaar vastgesteld, de rente op 2%, en de aflossing zou geschieden door middel van exporten naar de Sovjetunie. Met het geld zou sovjet hulp worden gefinancierd bij de exploitatie en produktie van grondstoffen, vooral brandstoffen; bij het scheppen van een infrastructuur; en bij de opbouw van een grondstofverwerkende industrie.

Deze drie zijn, ook bij volgende kredieten, steeds de hoofdterreinen van economische activiteit van de Sovjetunie in Afghanistan geweest. Ze zijn nauw met elkaar verbonden. Dit is het gevolg van de volgende stap die Moskou nam: de ondertekening van het "akkoord over economische en technische samenwerking bij het tweede vijfjarenplan ter ontwikkeling van de economie van Afghanistan" (16 oktober 1961). Sovjetspecialisten gingen nu helpen bij de uitwerking van het vijfjarenplan. Hiermee werd een binding van de Afghaanse economie aan de sovjet-(lange-termijn-)planning gerealiseerd, die in de jaren '60 en '70 steeds strakker zou worden.³⁰

Niet alleen in economisch, maar ook in militair opzicht werd de eerste stap gezet tot afhankelijkheid van Afghanistan van de Sovjetunie. Moskou bood Kaboel wapens aan. In augustus 1956 sloten beide landen een overeenkomst ter waarde van 25 miljoen dollar - in totaal zou de Sovjetunie tot eind 1977 voor 600 miljoen dollar aan wapens aan Afghanistan verkopen.³¹ Om te leren met de nieuwe wapens om te gaan kwamen Russische instructeurs en militaire adviseurs. Bovendien werd Afghanistan volledig van de Sovjetunie afhankelijk voor vervangingsonderdelen en bevoorrading. Zo schijnen bijvoorbeeld de brandstofleveranties steeds zo gedoseerd te zijn geweest, dat ze slechts voldoende waren voor twee dagen van mobilisatie.³² Hiermee had Moskou een afdoende controle-mogelijkheid ingebouwd om te verhinderen wat tegen zijn eigen plannen indruiste.

Washington sloeg de Russisch-Afghaanse toenadering van 1955-1956 met bezorgdheid gade. Het vergrootte

nu de ontwikkelingshulp - deze dus net als Chroesjtsjov als vehikel voor de buitenlandse politiek gebruikend. Het kwam nu tot een concurrentiestrijd in economische hulpprogramma's tussen beide Koude-Oorlogsmachten. Afghanistan voer er wèl bij: tussen 1955 en 1965 ontving Kaboel 552 miljoen dollar aan hulp en kredieten van Moskou en 350 miljoen van Washington.³³

Maar Daoed speelde het spelletje dan ook slim mee. Hij bleef een neutralistische politiek voeren. Zo liet hij bijvoorbeeld, om de militaire afhankelijkheid van de Sovjetunie te beperken, een deel van de officieren de scholing doorlopen in de Verenigde Staten.³⁴

Een meer dramatisch voorbeeld leverde hij in 1963. Na een oplaaien van de twisten over Pasjtoenistan had Pakistan opnieuw zijn grenzen gesloten (september 1961), en opnieuw werd Afghanistan afhankelijk van de Sovjetunie voor doorvoerfaciliteiten. In oktober 1961 nog sloot Daoed het akkoord dat sovjetspecialisten bij de Afghaanse planning betrok, maar naarmate de grenzen met Pakistan langer gesloten bleven, begon hij de afhankelijkheid van Moskou beklemmender te vinden. Hij was bang dat het evenwicht tussen Oost en West in zijn land verstoord raakte. Omdat, zo lang hij aanbleef, elk compromis met Pakistan onmogelijk was, nam hij in maart 1963, op het hoogtepunt van zijn persoonlijke macht, ontslag als premier.³⁵ Na bemiddeling van de sjah van Iran heropende Pakistan zijn grenzen (mei 1963), en vond de doorvoerhandel weer grotendeels via Pakistan plaats.

Voor de binnenlands-politieke ontwikkeling van Afghanistan betekende de ontslagname van Daoed dat Zahir Sjah, reeds koning sinds 1933, voor het eerst echt zelf ging regeren.³⁶ Zijn belangrijkste daad was dat hij een grondwet liet opstellen welke van Afghanistan een islamitische, democratische en constitutionele monarchie maakte (1964). Maar hoe modern deze grondwet ook was vergeleken met die van bijvoorbeeld Pakistan of Iran, toch mogen we hooguit spreken van een voorzichtig experimenteren met een democratisch stelsel. De koning behield zich belangrijke rechten voor; met name bezat hij het veto over alle door het parlement aangenomen wetten. Zo kon het gebeuren dat de grondwet de vrijheid tot het oprichten van politieke partijen beloofde, maar dat Zahir Sjah steeds een wet weigerde te bekrachtigen welke de intrede van die politieke partijen³⁷ in het parlement regelde. Bij de verkiezingen van 1965 en 1969 traden daarom alle kandidaten op als onafhankelijken. Ook bij de nieuwe verkiezingen, gepland voor september 1973, zou dit waarschijnlijk het geval zijn geweest. Deze echter vonden nooit plaats: het "parlementaire decennium" eindigde op 17 juli 1973 met een staatsgreep welke Daoed weer aan de macht zou brengen...

Onder Zahir Sjah kwam het tot een herstel van de betrekkingen met Pakistan (28 mei 1963), en vervolgens streefde men een verbetering ervan na. Zo liet Zahir Sjah geen Pasjtoenistan-claims meer gelden, zelfs niet toen er tijdens de Indisch-Pakistaanse (Bangladesj-) oorlog onlusten uitbraken onder de Pakistaanse Pasjtoenen (1971).³⁸ Tussen de Verenigde Staten en de Sovjetunie stelde de koning zich, evenals Daoed, neutraal op. Hij kon echter niet

verhindern, dat Afghanistan in militair maar vooral in economisch opzicht nog veel meer dan voorheen afhankelijk werd van de Sovjetunie.

Die grotere Afghaanse afhankelijkheid van Moskou is mede het gevolg geweest van een drastische vermindering van de Amerikaanse hulp en kredieten na 1965: nog slechts 150 miljoen dollar tot 1978.³⁹ We kunnen een aantal mogelijke redenen van de reductie opnoemen - de concentratie op de oorlog in Vietnam bijvoorbeeld - maar waarschijnlijk heeft Washington vooral in overweging genomen dat het gevaar dat Afghanistan een sovjetsatelliet zou worden, niet meer direct aanwezig leek te zijn - dit onder meer door Afghanistans experimenteren met de democratie.⁴⁰

Het Kremlin zal er niet om hebben gerouwd, dat Afghanistan zich niet langer mocht verheugen over een levendige Amerikaanse belangstelling. Nadat Chroesjtsjov ten val was gebracht (1964) wijzigde zich de buitenlandse politiek in die zin, dat Brezjnev c.s. war voorzichtiger en terughoudender te werk gingen. De strategie evenwel, officieel aangenomen op het 23ste Partijcongres (1966), bleef in grote lijnen dezelfde: vreedzame coëxistentie met het Westen, maar omdat ideologische coëxistentie onbestaanbaar is, tegelijkertijd steun aan bevrijdingsbewegingen; en het "anti-imperialistisch front van ongebonden" diende in het socialistische, d.w.z. het sovjetkamp terecht te komen.

De sovjetpolitiek ten aanzien van Afghanistan werd dan ook gewoon voortgezet: het land economisch (en militair) aan de Sovjetunie binden, om er aldus politieke invloed te verkrijgen. Chroesjtsjov had reeds de fundamenten gelegd, Brezjnev bouwde daar nu op voort. In de periode 1965-1977 gaf Moskou ruim 700 miljoen dollar aan hulp en kredieten. Tegen gunstige voorwaarden weliswaar, maar de schuldenlast van Kaboel liep enorm op; vooral omdat men ook uit de Sovjetunie importeerde, werden de exporten langzamerhand nauwelijks voldoende om er veel meer dan de rente op de leningen mee af te lossen.⁴¹

Als exportprodukten had Afghanistan aanvankelijk slechts (vooral) katoen, gedroogde vruchten en tapijten te bieden. Het Kremlin verwachtte in het land grote olievoorraden aan te treffen, maar in deze (hoge) verwachtingen werd het teleurgesteld. Wel werd in 1960 een groot aardgasveld bij Sjiberghan ontdekt, en enkele jaren later vond men nog een paar kleinere. In 1963 werd begonnen met de aanleg van een pijpleiding naar de Afghaans-Russische grens, en sinds het gereedkomen daarvan (1967) wordt het leeuwedeel van het gewonnen aardgas ter aflossing van de schulden rechtstreeks naar de Sovjetunie gepompt ($\pm 2,6$ miljard m^3 per jaar).⁴² Hier voorziet het de Centraalaziatische Sovjetrepublieken van (goedkope) energie en vormt het een welkome aanvulling op de aardgasvelden aldaar.⁴³

Een dergelijke binding van (een deel van) de Afghaanse economie aan de lange-termijnplanning van Moskou is het gevolg van de participatie in de Afghaanse vijfjarenplannen tussen 1961 en 1976. In wezen waren het de

sovjetexperts - wier aantal in de loop der jaren steeds toenam - die deze dirigeerden. Over hun deelname (en gezag) is na 1961 waarschijnlijk niet eens meer onderhandeld. Zo werd in maart 1972 nog slechts kort "met tevredenheid de bereidheid van de Sovjetunie tot economische en *politieke* hulp bij de verwezenlijking van het ... (vierde) vijfjarenplan" geconstateerd.⁴⁴

Wat we precies onder "politieke" hulp dienen te verstaan, wordt niet uitgelegd. Wel is duidelijk dat de politieke invloed van Sovjetunie san al erg groot is. Moskou raakte eind zestiger/begin zeventiger jaren verontrust over toenemende economische activiteiten van China in Afghanistan;⁴⁵ Kaboel zorgde er vervolgens voor dat China's activiteiten niet nog verder toenamen! (Iraanse activiteiten, halverwege de zeventiger jaren, baarden Moskou waarschijnlijk minder zorgen; in elk geval heeft men daar nooit negatief op gereageerd).

Op 14 april 1977 ondertekenden Moskou en Kaboel een "verdrag over de ontwikkeling van de economische samenwerking", met een looptijd van 12 jaar.⁴⁶ Doel ervan was uitbreiding van de economische en technische samenwerking en van de handel op lange-termijnbasis. In de preambule beroept men zich op de gebruikelijke beginselen van vriendschap en goede-nabuurship, maar ook en vooral op het vriendschapsverdrag van 1921, het neutraliteits- en niet-aanvalsverdrag van 1931 en op het Handvest van de Verenigde Naties. Een merkwaardige zaak voor een economisch akkoord. We dienen het vooral te zien als de voorloper van het anderhalf jaar later, op 5 december 1978, ondertekende "verdrag over vriendschap, goede-nabuurship en samenwerking", dat *de jure* Afghanistans politieke afhankelijkheid van Moskou bekrachtigde. Maar dan zijn we alweer een staatsgreep verder, namelijk die van april 1978.

De zeventiger jaren waren moeilijk begonnen voor Afghanistan: 1971, 1972 en in wat mindere mate 1973 waren jaren van grote droogte. Hongersnood en corruptie⁴⁷ brachten onrust teweeg onder de nomaden en de boeren. Een andere bron van onrust waren de opstanden van Pasjtoenen- en Beloetsjenstammen in Pakistan, dat al ernstig verzwakt was door het verlies van Bangladesj in de Indisch-Pakistaanse oorlog (1971) en dat nu van de kaart geveegd dreigde te worden. Koning Zahir Sjah weigerde echter de opstanden te steunen, op aandrang van de Sovjetunie die bang was dat China een dergelijke gelegenheid te baat zou nemen om haar invloed in Pakistan te vergroten.⁴⁸

Ex-premier Daoed zag dit alles met lede ogen aan. Bovendien was hij er van overtuigd dat Afghanistans experiment met de democratie mislukt was; en het beviel hem niet dat het overwegend conservatieve parlement elke economische en sociale hervorming tegenhield. Op 17 juli 1973, toen de koning voor vakantie verbleef in Italië, pleegde de toen 68-jarige Daoed een staatsgreep. Hij riep de Republiek Afghanistan uit en benoemde zichzelf tot president en premier. Zijn bewind werd op 19 juli erkend door de Sovjetunie en India, enkele dagen later door andere landen, waaronder de Verenigde Staten, Iran en Pakistan.

Voor zijn coup, die overigens zonder bloedvergieten verliep, had hij de steun gekregen van de Partsjam-fractie van Afghanistans communistische, op Moskou georiënteerde partij, de Jamiyat-i-Demokratiqi-Khalq-i-Afghanistan⁴⁹ (Democratische Volkspartij Afghanistan, DVPA).

De partij was een van de vele die na de grondwet van 1964 werden opgericht, alle vooruitlopend op de (nooit verkregen) status van politieke partij in het parlement. Oprichter, op 1 januari 1965, en tevens secretaris-generaal was Noor Mohammed Taraki.⁵⁰ Vooral vanwege persoonlijke conflicten splitste zich in de zomer van 1967 een minderheid af onder leiding van Babrak Karmal⁵¹ en partij-ideoloog Mir Akbar Khaiber. Deze groep, die zich Partsjam (Vlag) ging noemen, beschikte over uitstekende contacten met de toplagen van het Afghaanse regeringsapparaat, de koninklijke familie inclusief. Ook beschikte de groep, meer dan Taraki's romp-partij - nu kortweg Khalq (Volk, Massa) genoemd - over contacten in de strijdkrachten. Hierin was men gaan infiltreren, omdat de kans via het parlementaire proces aan de macht te komen als nihil kon worden beschouwd.⁵² Toch stond de groep open voor constitutionalisme, vooropgesteld dat dat hervormingsgezind zou zijn.

Toen Daoed bij de Partsjam aanklopte voor steun voor zijn te plegen coup, was de samenwerking al snel een feit. Daoed, zo redeneerden Karmal c.s., had een politiek van hervormingen gevoerd onder zijn premierschap, en bovendien had hij de Russen het land binnengehaald. Men hoopte dat hij deze binnen- en buitenlandse politiek zou voortzetten.

Nadat een vijftigtal Partsjam-gezinde, merendeels in de Sovjetunie geschoolde legerofficiëren hem aan de macht had geholpen, stelde Daoed een kabinet samen. Hierin was plaats voor verscheidene Partsjam-leden. Hij nam ook een aantal van hun eisen in zijn regeerprogramma op, onder andere democratisering en een landhervorming, maar deze bleven hervormingen-op-papier.

Ofschoon Daoed steeds meer zijn macht vergrootte ten koste van Partsjam - halverwege 1975 had de groep niets meer te vertellen⁵³ - keerde Karmal c.s. hem pas de rug toe toen op 14 februari 1977 een nieuwe grondwet hun laatste illusies aangaande hervormingen definitief de grond in boorde. Deze namelijk gaf de uitvoerende macht, c.q. de president, zeer grote bevoegdheden en bovendien bepaalde zij dat alle wetten die tegen de Koran indruisten in strijd met de grondwet zouden zijn. Weliswaar werd tevens voor landbezit een maximum ingesteld en werd ook leerplicht ingevoerd, maar voor werkelijke hervormingen leek toch geen ruimte meer te bestaan. De Partsjam zocht nu weer aansluiting bij Taraki's Khalq.

Ook over Daoeds buitenlandse politiek, die overigens een herleving van de Pasjtoenistan-kwestie liet zien,⁵⁴ meende Partsjam weinig reden tot juichen te hebben; ze was immers helemaal niet zo pro-Russisch als men (ten onrechte) voorondersteld had. Maar in wezen voerde Daoed dezelfde politiek als ten tijde van zijn premierschap: een politiek van neutraliteit en niet-gebondenheid. Zo gaf hij, zij het na een aanvankelijke instemming, Moskou te

kennen dat hij niets voelde voor een participatie in het Aziatisch collectief veiligheidssysteem.⁵⁵ Hij begon te spreken van "ëchte niet-gebondenheid", en hij meende dat Cuba wegens zijn inmenging in Afrikaanse aangelegenheden eigenlijk uit het kamp van niet-gebonden staten zou moeten worden verbannen.⁵⁶ Ook zocht hij toenadering tot Iran, waarvan hij hoopte dat het - zoals eerder de Verenigde Staten - een economisch tegenwicht voor de sovjethulp zou kunnen vormen.

Echter, de tijden waren veranderd. Het Kremlin zal zich hooguit geërgerd hebben aan dergelijke acties, werkelijke zorgen behoefde men zich niet te maken. Afghanistan bevond zich in een totale economische en militaire afhankelijkheid van Moskou. Men had daarmee de macht om Daoed tot de orde te roepen wanneer zijn "niet-gebondenheid" te "echt" werd. Sovjeteisen of zelfs een minder soepele houding inzake de schulden zouden het land in één klap bankroet maken.⁵⁷ Ook Daoed besepte dit. Het vierde vijfjarenplan liep ten einde. Op 14 april 1977 tekende hij het akkoord over de economische samenwerking waarbij Afghanistan nog verder in de lange-termijnplanning van de Sovjetunie werd geïntegreerd. De Sovjetunie had kortom alle redenen tevreden te zijn over de ontwikkelingen in Afghanistan.

Revolutie en invasie

Daoeds bewind kende vanaf het begin vele vijanden. Centraal gezag is voor de meeste Afghanen een verfoeilijke instelling, maar Daoed wilde ook sociaal-economische hervormingen doorvoeren, had bovendien de ("goddeloze") Russen het land binnengehaald, en was - en daarmee joeg hij niet-Pasjtoenen tegen zich in het harnas - een fel voorvechter van Pasjtoenistan. In de jaren van zijn presidentschap (1973-1978) horen we dan ook regelmatig van samenzweringen en pogingen tot een staatsgreep door merendeels orthodox-islamitische groeperingen.⁵⁸ Na zijn grondwet kreeg hij er een vijand bij. De teleurgestelde Partsjam zocht toenadering tot de Khalq en in juli 1977 kwam het tot een hereniging van de DVPA. Deze stelde zich ten doel Daoeds regime omver te werpen.⁵⁹

In het voorjaar van 1978 heerste er weer eens hongersnood in Afghanistan. Tijdens een demonstratie in Kaboel, op 17 april, werd het vooraanstaande partijlid Mir Akbar Khaiber door onbekenden⁶⁰ doodgeschoten. Zijn partijgenoten organiseerden op 19 april een rouwstoet, waaraan werd deelgenomen door 10 à 25.000 mensen, overwegend scholieren en studenten. De stoet werd één grote demonstratie, waarbij revolutionaire, anti-Amerikaanse en anti-Daoedleuzen werden gescandeerd. Nog nooit waren er in Kaboel zoveel mensen op de been geweest. Daoed, hiervan geschrokken, begon op 24 april een uitgebreide anti-communistische razzia, waarbij de belangrijkste partij-leiders, onder wie Karmal en Taraki (op 26 april) werden gearresteerd; anderen, onder wie Hafizoellah Amin,⁶¹ werden onder huisarrest gesteld. Merkwaardig genoeg werden met de Partsjam-vleugel verbonden militairen als Abdoel Qadir, Mohammed Rafi en Mohammed Aslam Watanjar niet in hechtenis genomen.⁶² Dezen hielden zich gedekt tijdens de razzia, maar dat veranderde toen de uit zijn huisarrest ontvluchtte Amin hun op de avond van 26 april mededeelde dat de Khalq-leiders zich in levensgevaar bevonden. Men besloot hen te bevrijden. Zich hiertoe beperken zou echter gelijk staan aan zelfmoord; men diende Daoed ten val te brengen en de macht over te nemen.

De volgende morgen begonnen in allerijl door Qadir c.s. gemobiliseerde luchtmacht-, infanterie- en tankeenheden hun aanval. In de namiddag konden de gearresteerde leiders worden bevrijd, en na 22 uur van bloedige strijd was de staatsgreep voltooid. Bij de gevechten werden de presidentiële garde en de twee bij Kaboel legerde divisies grotendeels vernietigd. In totaal kwamen een paar duizend mensen om.⁶³ Ook Daoed en zijn familie vonden de dood. De "Revolutie van de 7de Saur 1357",⁶⁴ zoals de coup zou gaan heten, was een feit.

Op 30 april gaven de legerofficieren de leiding uit handen. Er werd een "Republikeinse Revolutionaire Raad" gevormd, die 35 leden telde en onder voorzitterschap van Taraki stond. De "Democratische Republiek Afghanistan" werd uitgeroepen, met Taraki als president. Op 2 mei benoemde de Raad uit zijn midden een aan hem verantwoordelijke regering bestaande uit 21 leden, onder wie de drie Partsjam-militairen. Elf ministers behoorden

tot de Khalq-, de overige tien tot de Partsjam-vleugel. De grote meerderheid (17) had in het buitenland gestudeerd, maar alleen de militairen hadden hun opleiding in de Sovjetunie genoten.⁶⁵ Taraki werd premier, Karmal vice-premier en Amin vice-premier en minister van buitenlandse zaken.

In zijn eerste optreden zei Taraki aan de zijde van de islam en het VN-handvest te staan. Hij benadrukte dat de revolutie het land niet tot satelliet van een of andere grote mogendheid zou maken. Hij zou de politiek van niet-gebondenheid voortzetten en tot geen enkel militair bondgenootschap toetreden. Zijn partij was zogenaamd noch communistisch noch marxistisch georiënteerd, maar de macht in Afghanistan was nu in handen van authentieke, progressieve en patriottische democratische krachten.⁶⁶

In toespraken op een persconferentie (6 mei) en op de radio (Radio Kaboel, 9 mei) zette Taraki de prioriteiten van de binnen- en buitenlandse politiek uiteen. Hij wilde een democratische landhervorming doorvoeren, de feodale en pre-feodale verhoudingen afschaffen, de openbare sector uitbreiden, gelijke rechten voor de vrouw en leerplicht (ook voor meisjes) invoeren, en de oplossing van het nationaliteitsvraagstuk. De regering, zei hij verder, zag het als een belangrijke taak de nationale soevereiniteit en onafhankelijkheid te bewaren. Ze zou de goedenabuurschap met alle landen in de regio versterken en de vriendschappelijke banden met de Sovjetunie vaster aanhalen. Ze zou streven naar wereldvrede en algehele ontwapening, en (!) ze zou de nationale bevrijdingsbewegingen in Azië, Afrika en Latijns-Amerika steunen in hun strijd tegen het nieuwe en het oude imperialisme.⁶⁷

Dit was duidelijker taal voor Moskou. Weliswaar had men het nieuwe bewind onmiddellijk erkend (30 april)⁶⁸, maar pas door deze toespraken wist men precies waar men aan toe was en men reageerde daar navenant enthousiast op.

Aanvankelijk echter werd het Kremlin, net als iedereen, verrast door de staatsgreep. Het heeft er dan ook geen rol in gespeeld. Ook het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken is, zij het zich voorzichtiger uitdrukkend, tot deze conclusie gekomen.⁶⁹ Maar niet alleen speelde Moskou geen rol in de staatsgreep, ook wisten Brezjnev en de zijnen er aanvankelijk geen raad mee. Zoals gezegd was Moskou niet ontevreden geweest met de ontwikkelingen onder Daoed. Nu zag men zich plots geconfronteerd met een staatsgreep, gepleegd door militairen.⁷⁰ Op 30 april bleek de DVPA opeens de stuwende kracht achter de coup te zijn. Afghanistans communistische partij was echter nooit als zodanig erkend door Moskou. Ze was nooit voor de internationale communistische congressen uitgenodigd. Zelfs over de belangrijkste gebeurtenissen uit de geschiedenis van de partij (oprichting, splitsing, hereniging) treffen we geen berichten aan in de sovjetpers. Moskou vertrouwde de partij niet. Op zijn best nog beschouwde men Taraki c.s. als salonsocialist, maar zeker niet als de leiders van een arbeiders- of voorhoedepartij.⁷¹

De DVPA was echter aan de macht gekomen en men kon haar niet langer negeren. Maar dat was, werd nu uit Taraki's speeches duidelijk, ook niet wenselijk meer: in Afghanistan was een progressief, pro-Russisch bewind aan de macht gekomen, dat bovendien het land stevig onder controle leek te hebben. De staatsgreep, zo verzekerden de nieuwe leiders, betekende het begin van een "democratische volksrevolutie".⁷² Afghanistan diende nu gerekend te worden tot de "staten met een socialistische oriëntatie";⁷³ het land had zich begeven op de (nog lange) weg naar het socialisme.

Op deze weg zou het begeleid moeten worden. De sovjet hulp, toch al omvangrijk, nam nu nog aanzienlijk toe. In de eerste maanden na de coup werd, te beginnen op 15 mei, een dertigtal samenwerkings- en kredietakkoorden tussen de Sovjetunie en Afghanistan ondertekend. Het aantal militaire en civiele adviseurs (1500 onder Daoud) steeg tot 4000.⁷⁴ Sovjetpersoneel was nu vertegenwoordigd op haast elk ministerie te Kaboel.

Vervolgens kwam het tot de bekroning van ruim twintig jaar Russische Afghanistan-politiek: op 5 december 1978 tekenden Brezjnev en Taraki te Moskou het zogenaamde "Verdrag van vriendschap, goede-nabuurship en samenwerking". Artikel 6 van het verdrag bepaalde: "Elk van de hoge contracterende partijen verklaart plechtig dat hij geen enkel militair of ander bondgenootschap zal aangaan en aan geen groeperingen van staten alsmede aan geen handelingen of maatregelen zal deelnemen die tegen de andere hoge contracterende partij zijn gericht." In minder diplomatieke bewoordingen: Afghanistan was nu een sovjetsatelliet.

Op 30 april had de Revolutionaire Raad aangekondigd dat Afghanistan bij decreet zou worden geregeerd. In 1978 vaardigde hij acht decreten uit; vervolgens zou men deze vorm van regeren verlaten. We dienen nu de belangrijkste decreten en andere maatregelen van het bewind in Kaboel te bespreken.

Om te beginnen vonden er, deels bloedige, "zuiveringsacties" plaats onder met name de politie, de ambtenarij en het corps diplomatique. Het ging hierbij om enkele duizenden mensen. Deze werden vervangen door partijleden en Russen. Op 14 mei werd Daouds grondwet buiten werking gesteld (Decreet 3). De wettelijke procedures bleven grotendeels dezelfde, maar er werd een (militair) Hooggerechtshof opgericht (15 mei), dat de taak kreeg "contra-revolutie, sabotage, corruptie en asociaal gedrag" te bestrijden.⁷⁵

Op 15 mei ook kwam het tot een belangrijke hervorming. In de meeste landen van Centraal-Azië en het Midden-Oosten worden etnische minderheden onderdrukt dan wel genegeerd, zo ook in Afghanistan. Maar nu kondigde Taraki aan, dat in het vervolg Noeristani, Oezbeken, Toerkmenen en Beloetsjen in hun eigen taal zouden worden onderricht (Decreet 4).⁷⁶ Al spoedig werden er ook radioprogramma's in uitgezonden en bovendien verschenen er kranten in de minderheidstalen. Voor een grote bevolkingsgroep als de Hezara's gold het nieuwe beleid evenwel niet. Het was dan ook niet gebaseerd op demografische of culturele overwegingen, maar op politieke. Enerzijds hoopte men de invloed van het Dari als lingua franca terug te dringen, anderzijds koos men juist

voor deze bevolkingsgroepen omdat hun politiek belang in de regio groot is. Met name voor de Beloetsjen geldt dit. Zij immers streven samen met hun etnische verwanten in Iran en Pakistan naar een onafhankelijke staat Beloetsjistan. Taraki c.s. die zelf voorvechters van Pasjtoenistan waren, redeneerden dat het geven van voorrechten aan de Afghaanse Beloetsjen onrust teweeg zou brengen onder hun volksgenoten in Iran en Pakistan: deze zouden soortgelijke rechten voor zich gaan opeisen. Beide buurstaten zouden door de te verwachten ongeregeldheden verzwakt worden, en wellicht zelfs een onafhankelijk Pasjtoenistan moeten erkennen. Tegelijkertijd dienden de Pakistaanse Pasjtoenen in het geweer te komen; wanneer de onrust maar groot genoeg was, zou Islamabad eindelijk de onafhankelijkheid van Pasjtoenistan moeten erkennen - en Pasjtoenistan zou aansluiting zoeken bij Afghanistan.⁷⁷ Tot zover dit toekomstperspectief...

Een toekomst leek al spoedig niet meer weggelegd voor de Partsjam. Er ontspoon zich tussen beide vleugels van de partij een strijd om de absolute macht; hierin dolf Partsjam het onderspit.⁷⁸ Op 5 juli werd Babrak Karmal uit de regering gewerkt en tot ambassadeur in Praag benoemd; ook enkele andere Partsjam-leiders kregen ambassadeursfuncties. Beroerder was het lot van o.a. Abdoel Qadir en Mohammed Rafi: op verdenking van "subversieve activiteiten" werden zij aangehouden; eind september maakte Amin bekend dat zij zouden worden berecht. De Partsjam-ambassadeurs werden vervolgens teruggeroepen, maar die hadden begrijpelijkerwijs geen zin in de terugreis en namen hun ontslag. (Het is onduidelijk waar zij sindsdien vertoefden. Als verblijfplaatsen worden o.a. Praag, de DDR en West-Duitsland genoemd, en vooral ook Moskou en - in een later stadium - de Russische ambassade te Kaboel en het Russische militaire vliegveld bij Bagram).⁷⁹ Afgezien van de sovjetinvloed had de Khalq nu de macht alleen in handen, maar deze zou weldra van andere zijde betwist worden.

Op 12 juli 1978 was het startsein gegeven voor de eerste belangrijke sociaal-economische hervorming. Deze betrof de kwijtschelding (geheel dan wel gedeeltelijk) van schulden van de kleine boeren aan woekeraars en landeigenaars (Decreet 6).⁸⁰ In de droogtejaren 1970-1972 waren enkele honderduizenden boertjes in moeilijkheden geraakt en ze waren hopeloos afhankelijk geworden van de geldschietters die van deze situatie hadden geprofiteerd door zeer hoge rentes te berekenen. In de plaats van het systeem van particuliere leningen stelde de regering nu voor kleine boeren en landarbeiders een hulpfonds in, waarin de leden zelf bedragen zouden moeten storten; van de overheid zou het fonds schenkingen ontvangen.

Deze maatregelen bleken onvoldoende; de boertjes bleven zich in schulden steken. Oorzaak was de hoge bruidsprijs (20 à 100.000 afghani).⁸¹ Daarom bepaalde de regering op 17 oktober dat bij een huwelijk niet meer dan 300 afghani voor de bruid betaald mocht worden.⁸²

Een andere belangrijke sociaal-economische maatregel betrof het grondbezit. Op 30 november 1978 werd een radicale landhervorming afgekondigd (Decreet 8).⁸³ Bepaald werd dat een gezin niet meer dan 30 jerib (6 ha)

tot 300 jerib aan land mocht bezitten, afhankelijk van de kwaliteit van de grond. Met de doorvoering van de hervorming werd begonnen in het westen en zuiden; in de loop van het voorjaar en in de zomer van 1979 volgde de rest van het land.

Met deze drie hervormingen meenden Taraki c.s. de "feodale en pre-feodale verhoudingen" op het platteland te kunnen opheffen. Zij hoopten een klasse van onafhankelijke boeren te creëren, die zich loyaal zou gedragen ten opzichte van de regering en die een eigen klassebewustzijn zouden ontwikkelen, en niet langer blindelings aan grootgrondbezitter en stamhoofd zou gehoorzamen.

Maar zo gemakkelijk kon de macht van de (formeel voormalige) grootgrondbezitters en van de stamhoofden en moellah's niet gebroken worden. Ze dreigden de boeren die niet langer voor hen wilden werken, water en zaaizaad te onthouden. Soms vonden de boeren het een erekwestie de gemaakte schulden terug te betalen. En er waren ook boeren wier schulden slechts gedeeltelijk waren kwijtgescholden. De boeren bleven in wezen de positie van "horige" behouden.

Vele boeren waren bovendien tegen de drastische verlaging van de bruidsprijs en de afschaffing van huwelijksfeesten, die een man status verleenden; ze waren tegen de emancipatiepolitiek die hun vrouwen en dochters naar de scholen voerde, waar ze wellicht werden betast en onteerd. En zij hadden bezwaar tegen het centraal gezag, dat ze niet persoonlijk kenden en dat "godeloos" was - blijkens de nieuwe nationale vlag, waarin de islamgroen (groen) niet meer voorkwam.⁸⁴ Onder leiding van dorps- en stamhoofden en moellah's kwamen ze nu in opstand.

Hiermee heb ik, generaliserend, de redenen genoemd waarom de leiders en leden van de Ghilzai-stammen der Pasjtoenen in opstand kwamen(!). Deze redenen golden weliswaar ook voor andere stammen en bevolkingsgroepen maar bij hen speelden nog andere factoren een rol. Voor de Durrani-stammen der Pasjtoenen bijvoorbeeld telde tevens mee, dat Taraki's bewind voor het merendeel uit leden van de rivaliserende Ghilzai-stammen bestond, en niet, zoals twee eeuwen lang het geval was geweest, uit Durrani. De sji'ietische Hezara's kwamen in opstand onder invloed van de revolutie in Iran.⁸⁵ Noeristani en andere niet-Pasjtoense bevolkingsgroepen probeerden nu het juk van de Pasjtoenen-overheersing af te werpen. En tot slot stuitte Taraki's bewind ook op verzet bij de (meer seculier denkende) stads-elites: bij de niet-communistische intelligentsia, bij de kleine pro-Chinese communistische groep Sjoela-i-Djawit (Eeuwige Vlam)⁸⁶ en natuurlijk bij de aanhang van de door Khalq verdreven Partsjam-leiders. In totaal kunnen we zo'n zestig verschillende groepen en groepjes onderscheiden, met verschillende leiders en veelal verschillende ideeën. Van "het verzet in Afghanistan" mogen we dan ook alleen spreken, wanneer we ons de pluriformiteit daarvan voor ogen houden.

Direct na de staatsgreep was er nauwelijks sprake geweest van verzet van enige betekenis.⁸⁷ Maar lente en zomer

zijn de oogstseizoenen en mede door de hongersnood in de voorgaande winter eiste de landbouw alle aandacht van de bevolking voor zich op. Bovendien bleven de nieuwe leiders in Kaboel benadrukken dat hun bewind democratisch-progressief was, maar niet communistisch / marxistisch, en ze waakten er voor anti-islamitisch over te komen bij de bevolking.

Maar nadat Taraki en de zijnen de Partsjam hadden uitgeschakeld en hun posities hadden geconsolideerd, wilden ze met symbolen duidelijk maken dat Afghanistan een nieuwe koers ging varen. Half oktober 1978 werd de nationale vlag met het moslim-groen verruild voor een zuiver rode met het Khalq-embleem en ook begon men de toespraken niet langer met het traditionele "In de naam van Allah...".⁸⁸

Hiermee beging het regime een blunder van de eerste orde! De moellah's kregen nu namelijk het bewijsmateriaal in handen voor hun beweringen dat het nieuwe bewind "goddeloos" en "Russisch" was; de vrome bevolking kon de "goddeloosheid" nu zelf horen en aanschouwen. Alle hervormingen en maatregelen van Kaboel konden van nu af aan gemakkelijker met het predikaat "goddeloos" worden bestempeld.

Vanaf oktober waren de Noeristani in opstand; ook werd gevochten in de provincie Koenar. Met de verheving van de strijd groeide het aantal vluchtelingen, met name naar Pakistan: reeds in januari 1979 zouden het er ca. 20.000 zijn.⁸⁹ De opstand verbreidde zich vervolgens naar andere delen van Afghanistan. In januari kwamen de Hezara's in verzet en in februari werd ook in de provincie Parwan strijd gevoerd. Na een oproep tot een "Jihad" (Heilige Oorlog) tegen het Khalq-regime⁹⁰ brak op 12 maart een rebellie uit in Herat, de derde stad van Afghanistan. Hieraan namen ook soldaten van de nabij gestationeerde legereenheden deel. Deze opstand werd na tien dagen van bloedige strijd onderdrukt.

Het bewind in Kaboel richtte nu, op 28 maart, een soort crisistaf op, de zogenaamde Opperste Verdedigingsraad, ter "bescherming van de roemrijke Aprilrevolutie".⁹¹ President Taraki werd hiervan de voorzitter en was daarmee tevens opperbevelhebber van de strijdkrachten; Amin werd vice-voorzitter. Een dag eerder was Taraki afgetreden als premier en als minister van Defensie; de Revolutionaire Raad wees daarop Amin, die minister van Buitenlandse Zaken bleef, aan als premier, en de tot Khalq bekeerde Mohammed Aslam Watanjar als minister van Defensie.⁹²

De nieuwe premier hield er een autoritaire stijl van regeren op na. Hij probeerde nu de landhervorming in een versneld tempo door te drukken. De staatsveiligheidsdienst, die direct onder hem ressorteerde, werd daarbij een belangrijk hulpmiddel en terreurapparaat. Het verzet nam toe: eind april bevonden zich reeds negen provincies in de handen van opstandelingen.⁹³

Moskou begon zich ernstige zorgen te maken over deze ontwikkelingen in zijn jongste satelliet-staat. Men stuurde het hoofd van het Politbestuur van het sovjetleger, generaal Episjev, naar Afghanistan om polshoogte te

nemen (6 - 13 april). Het gevolg van diens bezoek was een verdere toename van het aantal militaire adviseurs en van wapenleveranties.

Desondanks nam het verzet steeds toe. In juni-juli stonden naar schatting nog slechts 5 van de 28 provincies onder regeringscontrole.⁹⁴ In de rest van het land had men gezag in de steden, en op het platteland alleen daar waar zich de regeringstroepen bevonden. Het Afghaanse leger (ca. 80.000 dienstplichtigen sterk) was niet in staat de opstanden volledig te onderdrukken, te minder daar steeds vaker deserties voorkwamen, maar ook omdat de verzetsstrijders bij grote tegenoffensieven van regeringszijde naar Pakistan vluchtten, om vervolgens weer terug te keren en nieuwe "contrarevolutionaire" acties te ondernemen.

In deze situatie diende verandering te komen, meende Moskou. Amin had in april dan wel beweerd dat zijn bewind slechts 2 procent van de bevolking als tegenstander had,⁹⁵ het begon er steeds meer op te lijken dat het door maximaal 2 procent werd gesteund. De hervormingen, concludeerde het Kremlin reeds in mei, waren te snel doorgevoerd. Men had daarom in mei, als permanent gezant, de diplomaat Vassili Safrantsjoek naar Kaboel gestuurd. Deze moest de Khalq-leiders ertoe bewegen af te treden, dan wel hun macht met anderen te delen, en een voor de bevolking meer acceptabele politiek te voeren.⁹⁶

Amin had daar geen oren naar. De premier was vastbesloten de macht zelf in handen te houden en de opstanden te onderdrukken. Op 28 juli reorganiseerde hij zijn kabinet; hij schoof Buitenlandse Zaken af naar Sjah Wali en nam zelf het ministerie van Defensie onder zijn beheer.⁹⁷ Hij wilde, werd openlijk vermeld, in deze moeilijke tijden persoonlijk de leiding over de "verdediging van de revolutie" op zich nemen.⁹⁸ Officieel heette het dat Amin de richtlijnen van opperbevelhebber Taraki zou uitvoeren.⁹⁹ Maar in feite was Taraki nu uitgerangeerd en dat beviel de president niet. Ook Moskou had ernstige bezwaren tegen de niet naar Safrantsjoek luisterende Amin. Het was bang dat diens politiek van onderdrukking zou leiden tot een verdere escalatie van de strijd. Om te bekijken hoe de zaken er voor stonden stuurde het in augustus een nieuwe militaire delegatie, ditmaal onder leiding van generaal Ivan Pavlovski, een plaatsvervangend minister van Defensie. Diens verslag was naar verluidt nogal somber.¹⁰⁰

De bange vermoedens van het Kremlin werden hierdoor bevestigd: Amins harde koers leidde alleen maar tot een verdere escalatie van de strijd,¹⁰¹ en het bewind in Kaboel had te weinig steun bij de bevolking om die te kunnen winnen. Maar ook de opstandelingen zouden nooit mogen zegevieren, want dat zou betekenen dat ruim twintig jaar Russische Afghanistan-politiek en investeringen verspilde energie waren geweest. Afghanistan was een sovjetsatelliet, en dat diende zo te blijven.¹⁰² Eind september, enkele weken na Pavlovskij's verslag, werden al sovjettroepen gesignaleerd aan de Russisch-Afghaanse grens,¹⁰³ klaar om in te grijpen wanneer Kaboel dreigde te vallen.

Wat Moskou wilde, was de rust herstellen in de zuidelijke buurstaat. Een meer gematigde koers van Kaboel zou dat bewerkstelligen. Men smeedde nu een complot,¹⁰⁴ dat Safrantsjoeks voorstellen moest verwezenlijken; in de verbitterde Taraki vond men een gewillig medestander.

Begin september nam Taraki deel aan de conferentie van niet-gebonden landen in Havanna. Zijn terugreis naar Afghanistan onderbrak hij in Moskou, waar hij een onderhoud had met Brezjnev en Gromyko (10 september), en naar verluidt ook met Babrak Karmal. Men kwam overeen dat de leiders van Partsjam weer welkom zouden zijn; en men hoopte volk en regering met elkaar te verzoenen door ook niet-communistische politici en zelfs religieuze leiders tot de regering toe te laten, door politieke gevangenen vrij te laten en door amnestie af te kondigen voor de ballingen. Amin diende aan macht in te boeten en defensie weer af te staan aan kolonel Watanjar. Indien Amin bezwaren maakte, zou hij ten val worden gebracht. Men zou hem vervolgens de schuld geven van alle excessen die zich sinds de Aprilrevolutie hadden voorgedaan.

Op 11 september keerde Taraki terug in Kaboel, en hij bracht Amin van het plan op de hoogte. Amins reactie daarop was de drie (Taraki-gezinde) militairen in de regering - Watanjar, Mazdoerjar en Ghoelabzoi - te ontslaan. Taraki weigerde hun ontslag te aanvaarden. Toen hij vervolgens, op 14 september, Amin voor een zitting van de Revolutionaire Raad naar het presidentiële paleis ontbood, weigerde deze te komen. Pas toen niet alleen Taraki maar ook de Russische ambassadeur, Alexander Poezanov, voor zijn veiligheid zei borg te staan, ging hij naar het paleis, echter vergezeld van zijn lijfwachten en ook zelf gewapend. In het paleis kwam het tot een heftige woordenwisseling, die eindigde in een schietpartij, waarbij Amin ongedeerd bleef,¹⁰⁵ maar Taraki werd neergeschoten - drie dagen later overleed hij in een ziekenhuis.¹⁰⁶ Kolonel Watanjar raakte gewond, maar wist samen met de twee andere militaire regeringsleden en de chef van de geheime dienst, Azedoellah Sarwari, te ontsnappen naar de Russische ambassade.

Radio Kaboel meldde op 14 september het ontslag van Watanjar en Mazdoerjar, en een dag later dat van Ghoelabzoi. Op 16 september berichtte de radio dat president Taraki om gezondheidsredenen was afgetreden en dat Hafizoellah Amin door de Revolutionaire Raad tot Afghanistans nieuwe president was benoemd. De Sovjetunie zond Amin de dag daarop een gelukstelegram.¹⁰⁷ Een voor 17 september gepland bezoek van Kosygin aan Kaboel ging evenwel niet door.¹⁰⁸

Amin eiste onmiddellijk de aflossing van ambassadeur Poezanov. Ten overstaan van Oostblok-diplomaten verklaarde Sjah Wali op 6 oktober, dat Poezanov van plan was geweest Amin in een door Taraki opgezette val te lokken. Natuurlijk ontkende deze elke medeplichtigheid, en hem onmiddellijk terugroepen zou een schuld-bekentenis zijn. Maar op 2 november werd Poezanov dan toch vervangen door Fikrjat Tabejev.¹⁰⁹

Maar Amin was niet Moskou's man. Voor het Kremlin was het mislukken van het complot een bittere pil. In

Taraki had het zijn belangrijkste (potentiële) woordvoerder van een gematigder politiek verloren, en bovendien was het niet langer mogelijk om van binnenuit een coup te plegen: de partij werd meteen volledig gezuiverd van Taraki-aanhangers.¹¹⁰ De mogelijkheid van een staatsgreep van buitenaf hield Moskou evenwel open: de gevluchte militairen en de in ballingschap levende Partsjam-leiders waren de instrumenten waarvan men zich eventueel zou kunnen bedienen.¹¹¹ Het is zeer waarschijnlijk dat het Kremlin reeds vanaf 14 september heeft gespeeld met de mogelijkheid van een invasie.

Amin wist dat hij Moskou's man niet was en dat dat zijn positie hachelijk maakte, te meer daar hij voor de onderdrukking van de opstanden tegen zijn bewind volledig was aangewezen op de materiële en personele militaire steun van de Sovjetunie. Om een nieuwe coup te voorkomen zuiverde hij partij, regering, strijdkrachten en universiteiten van Taraki-aanhangers; hij zorgde er voor zelf de belangrijkste touwtjes in handen te hebben en hij plaatste familieleden en vrienden op andere sleutelposities. Maar ook wijzigde hij zijn politiek enigszins. Hij opende althans zijn inaugurele rede als president met het traditionele "In de naam van Allah...", hij beloofde een commissie in te stellen die zou onderzoeken of er onschuldigen in de gevangnissen vertoefden, en ook beloofde hij amnestie voor politieke gevangenen. In de daarop volgende weken deden in Kaboel geruchten de ronde dat Amin vredesonderhandelingen voerde met verzetsleiders en dat de rode Khalq-vlag weer plaats zou maken voor de islamitische.¹¹²

Maar al spoedig verstomden deze geruchten. Een poging om Taraki de schuld te geven van alle excessen (!) sloeg niet aan bij de bevolking,¹¹³ en de amnestie betrof in de praktijk slechts kleine criminelen, terwijl de geheime politie (nu K.A.M. geheten) nieuwe politieke gevangenen maakte.¹¹⁴ Het verzet in de provincies was steeds wijdverbreid gebleven. Nu nam het weer verder toe. Op 20 oktober startte de regering met Russische hulp een grootscheeps offensief tegen de opstandelingen in de provincie Paktia.

Kort daarvoor had de sovjetpers voor de zoveelste maal het buitenland beschuldigd van "inmenging in de interne aangelegenheden" van Afghanistan, en er werd weer gesproken van "buitenlandse hulp aan contrarevolutionaire krachten". We dienen hier even bij stil te staan.

Op 19 maart voor het eerst,¹¹⁵ tijdens de opstand in Herat, had de *Pravda* Pakistan, Iran, China, de Verenigde Staten en "Arabische reactionairen" (c.q. Saoedi-Arabië en Egypte) er van beschuldigd, steun te verlenen aan Afghaanse "contrarevolutionairen". Dergelijke beschuldigingen werden vervolgens vaker geuit;¹¹⁶ en ze werden overgenomen door de bewindslieden in Kaboel.

Met name zouden de rebellen op grote schaal wapens krijgen. Deze klaagden daarentegen juist over een gebrek aan hulp.¹¹⁷ Met een uitstalling van op rebellen buitgemaakte wapens wilde het bewind in Kaboel het bewijs leveren van de "buitenlandse hulp" (augustus 1978).¹¹⁸ Inderdaad was een gedeelte van de getoonde

wapens niet van Afghaanse makelij, maar ze waren ouderwets of met de hand vervaardigd - de rebellen hadden ze gekocht bij de Pasjtoense wapensmeden in Pakistan.¹¹⁹ Al met al toonde de uitstalling juist aan dat de verzetsstrijders geen, of in elk geval erg weinig,¹²⁰ materiële hulp van buitenaf kregen.

Wèl was het zo, dat China de opstandelingen aanmoedigde en dat Khomeini's revolutie in Iran een opsteker was voor de Hezara's en Farsiwan, maar nogmaals: werkelijke, directe hulp werd niet gegeven. Bijna apathisch zelfs keken de drie andere beschuldigten toe: Egypte, Saoedi-Arabië en de Verenigde Staten.

Alleen Pakistan kon door Moskou met enig recht er van worden beschuldigd hulp te verstrekken, zij het in passieve zin: president Zia ul Haq, zelf een orthodox (soennietisch) moslim, stond toe dat met name de zes grootste soennietisch-islamitische groeperingen¹²¹ hun hoofdkwartieren op Pakistaans grondgebied vestigden. Pakistan werd daarmee uitgangsbasis én toevluchtsoord voor de rebellen, een toevluchtsoord overigens ook voor vluchtelingen - ruim 200.000 tot begin november. Moskou waarschuwde Islamabad regelmatig tegen deze "inmenging in de interne aangelegenheden van de soevereine staat Afghanistan". Maar het Kremlin besepte dat Zia ul Haq, zelfs als hij wilde, moeilijk kon verhinderen dat de Afghanen over de bergen zijn land binnentrokken. Op een enkel incident na¹²² schond de Sovjetunie de Pakistaanse soevereiniteit niet, en bleef het bij (waarschuwingen en) beschuldigingen.

De beschuldigingen aan het adres van Afghanistans buurstaten hebben, meen ik, gediend om met name Pakistan en Iran - potentieel meer invloedrijk dan China -er van te weerhouden actieve steun te verlenen aan het verzet. Maar meer in het algemeen dienden de beschuldigingen toch vooral als "ideologische verpakking" van, d.w.z. als verklaring voor, de omvang van het verzet in het "democratisch-revolutionaire" en "socialistisch georiënteerde" Afghanistan. Het was met andere woorden voornamelijk aan intriges van buitenaf te wijten, dat de conservatieve moellah's de gelovige onderdanen voor de "contrarevolutie" konden winnen...

Medio oktober had de "contrarevolutie" zich het meest verbreid in de provincie Paktia. Hiertegen begon Amin op 20 oktober een grootscheeps offensief, dat waarschijnlijk werd voorbereid door sovjetexperts. Er werden driehonderd tanks ingezet alsmede zware MI-24 gevechtshelikopters. Dit bleek voldoende voor de overwinning: begin november was de provincie geheel gezuiverd van rebellen.¹²³

Maar het grootste deel van het land bevond zich nog in opstand, en die breidde zich zelfs weer uit. Zoals gezegd had Kaboel slechts daar gezag waar zich de (beter bewapende) regeringstroepen bevonden. Amin nu beschikte in de verste verte niet over voldoende troepen om alle provincies permanent bezet te houden. Westerse experts hebben berekend dat daarvoor een leger nodig is van 3 à 400.000 man.¹²⁴ Amins leger telde slechts 80.000 man, en daarvan liepen vele duizenden over naar de zijde van de verzetsstrijders. Ook een deel van het officierscorps bleek de "contrarevolutie" een warm hart toe te dragen.

Vanwege de aanzienlijke verslechtering van de situatie eind 1979 zocht Amin via Pakistan contact met de Verenigde Staten, in de hoop van hen de militaire steun te krijgen die hem niet langer afhankelijk zou maken van de sovjethulp.¹²⁵ Maar Washington herinnerde zich de dood van ambassadeur Adolph Dubs (februari 1979), waarvoor men Kaboel aansprakelijk stelde,¹²⁶ en men herinnerde zich het anti-Amerikanisme van Amin c.s. Amin kreeg nul op rekest. Wellicht is het Kremlin op de hoogte geweest van Amins toenaderingspogingen tot de Verenigde Staten, maar dan waarschijnlijk toch ook van hun mislukking. Mede gezien de perfectie waarmee de invasie werd uitgevoerd,¹²⁷ mogen we aannemen dat men niet overhaast of in paniek te werk is gegaan. Veeleer lijkt het besluit tot de invasie te zijn genomen "met tegenzin en na langdurig overwegen".¹²⁸

Het is onmogelijk te achterhalen wanneer precies het Kremlin tot zijn besluit kwam. De operationele voorbereidingen lijken echter minstens één maand voor de invasie te zijn begonnen: eind november werden (weer) troepenbewegingen aan de Russisch-Afghaanse grens waargenomen.¹²⁹ Een andere indicatie dat toen reeds tot de invasie en tot de val van Amin was besloten, vormt de brief van Brezjnef en Kosygin aan Amin ter gelegenheid van de eerste verjaardag van het Vriendschapsverdrag, op 5 december 1979. De sovjetleiders wensten de Communistische Partij, de Revolutionaire Raad, de regering en het volk van Afghanistan sterkte toe met het consolideren van de Aprilrevolutie; ze "vergaten" echter president Amin persoonlijk sterkte toe te wensen.¹³⁰

Terwijl de opstanden zich in november en december verbreidden, nam het sovjetaandeel in de onderdrukking ervan toe. Moskou stuurde nog meer wapens en militaire adviseurs. Naar verluidt namen Russen begin december het commando over het Afghaanse leger over, maar mogelijkwijs is dit al veel eerder het geval geweest.¹³¹ Ook stuurde het Kremlin reguliere troepen - de eerste begin november. Hun taak was de sovjetbases en de 1500 burgeradviseurs te beschermen. Een directe gevechtsrol hadden ze niet, al is het niet uit te sluiten dat Russische piloten werden ingezet. Half december bevonden zich ongeveer vijfduizend sovjetmilitairen in Afghanistan, onder wie minstens duizend man gevechtstroepen.¹³²

Deze troepenversterkingen en de concentraties aan de grens, bij Tasjkent, Frounze en Fergana, waren algemeen bekend. Meerdere malen spraken de Verenigde Staten hun bezorgdheid hierover uit, onder meer bij monde van ambassadeur Watson te Moskou en tegenover de Russische zaakgelastigde in Washington.¹³³

Desalniettemin werd door Moskou het bevel tot de invasie gegeven. Op 23 december nog ontkende de *Pravda* elke sovjetinmenging in de interne aangelegenheden van Afghanistan, en het blad "citeerde" Amin, die een dergelijke inmenging tegensprak; tegelijkertijd beschuldigde het de Verenigde Staten ervan een contrarevolutie in Afghanistan voor te bereiden.¹³⁴ Maar op 24 december viel de Sovjetunie Afghanistan binnen, toen Amin nog slechts gesteund werd door vrienden, familieleden en enkele legereenheden bij Kaboel.¹³⁵ Het invasieleger stond onder bevel van maarschalk Sergej L. Sokolov, de eerste plaatsvervangend minister van Defensie.

Op 24 december werd 1500 man overgevlogen naar luchthaven Kaboel; tijdens de Kerstdagen werd in 150 vluchten nog eens 5000 man overgebracht, tegelijk met legervoertuigen, tanks en ander materieel. Het betrof elitetroepen: de 103de en 105de luchtlandingsbrigades. Deze verlieten in de avond van 27 december hun posities op het vliegveld en drongen de stad binnen. De telecommunicatieverbindingen werden verbroken, en de brigades bezetten het radio- en televisiestation, het presidentiële paleis en het Daroelamanpaleis, waar Amin sinds enige dagen vertoefde. Er was wat weerstand van Amin-getrouwe troepen, maar die werd snel gebroken.¹³⁶ Tegelijkertijd trokken Russische tankkolonnes op drie punten de grens over: een eerste troepenmacht rukte op van Koesjka naar Herat en nam posities in langs de westelijke tak van het ringvormige asfalttracé, een tweede rukte op van Termes naar Mezar-i-Sjarif en omgeving, en de derde trok vanuit Sjirkan Bander via Koendoez naar Kaboel. De troepen namen strategische stellingen in, en vervolgens werden versterkingen aangevoerd. Begin januari bestond het Russische invasieleger naar schatting uit 40.000 man en 1.000 tanks.¹³⁷

Inmiddels had het door sovjettroepen bezette Radio Kaboel op de avond van 27 december bekend gemaakt dat het "moorddadige en dictatoriale" bewind van Hafizoellah Amin ten val was gebracht. Wegens zijn misdaden tegen het edele volk van Afghanistan was Amin berecht, ter dood veroordeeld en geëxecuteerd.¹³⁸ Voorts werd medegedeeld dat Babrak Karmal de nieuwe president en premier was geworden. Op diezelfde avond, terwijl er nog gevochten werd in Kaboel, was op de radio ook een toespraak van Karmal te horen, waarvan we moeten aannemen dat die van tevoren was opgenomen en door een Russisch radiostation werd uitgezonden.¹³⁹ Om elf uur 's avonds, toen er niet meer gestreden werd in de stad, werd de redevoering herhaald. Zonder over de executie van Amin te spreken verklaarde Karmal dat het bloeddorstige bewind van Amin en zijn handlangers, van deze "agenten van het Amerikaanse imperialisme", ten val was gebracht en dat nu de ware vrijheid voor alle volkeren van Afghanistan was verwezenlijkt.¹⁴⁰

De volgende dag maakte Radio Kaboel bekend dat Karmal door het Politbureau van het Centraal Comité was benoemd tot secretaris-generaal;¹⁴¹ ook aanvaardde hij de functies van voorzitter van de Revolutionaire Raad en opperbevelhebber van de strijdkrachten.¹⁴² Brezjnev stuurde daarop een telegram naar Kaboel, waarin hij Karmal - die overigens pas op 30 december in de hoofdstad arriveerde¹⁴³ - met deze benoemingen en met zijn president- en premierschap feliciteerde.¹⁴⁴ Ook meldde de radio de vorming van een nieuw kabinet. Hierin zouden onder anderen Azedoellah Sarwari, Mohammed Rafi, Said Mohammed Ghoelabzoi en Sjirjan Mazdoerjar zitting nemen.¹⁴⁵

Eveneens op 28 december verklaarde Radio Kaboel de aanwezigheid van de Russische troepenmacht in het land: "De regering van de Democratische Republiek Afghanistan heeft - zich rekenschap gevende van de voortdurende en toenemende inmenging en provocaties van buitenlandse vijanden van Afghanistan, en zich ten

doel stellende de verworvenheden van de Aprilrevolutie, de territoriale integriteit en de nationale onafhankelijkheid te verdedigen en vrede en veiligheid te handhaven, en uitgaande van het Verdrag van vriendschap, goede-naberschap en samenwerking van 5 december 1978 - de USSR gevraagd met spoed politieke, morele en economische hulp, inbegrepen militaire steun te verlenen, waarom de regering van de Democratische Republiek Afghanistan reeds eerder herhaaldelijk had gevraagd bij de regering van de Sovjetunie. De regering van de Sovjetunie heeft het verzoek van Afghaanse zijde ingewilligd."¹⁴⁶

In radiotoespraken op 29 en 30 december zette Karmal vervolgens de politiek van het nieuwe bewind uiteen. Nu "de bloeddorstige spion van het Amerikaanse imperialisme" was geëxecuteerd, was ware vrijheid mogelijk. Karmal beloofde alle politieke gevangenen vrij te laten, de willekeurige arrestaties te beëindigen, het islamitische geloof te eerbiedigen, alsmede vrije politieke (progressieve, patriottische) partijen en een vrije pers toe te laten. Ook beloofde hij een politieke oplossing van "het vraagstuk van individuen die wapens hebben opgevat tegen de regering". En hij stelde dat de macht in Afghanistan nu in handen was van een "breed front van alle nationale en democratische krachten, onder leiding van de DVPA".¹⁴⁷

Karmals beloften waren geheel in overeenstemming met de wensen van het Kremlin. Eindelijk, ruim een half jaar later dan in de bedoeling van Moskou had gelegen, zou door Kaboel een gematigder en meer verzoenende politiek worden gevoerd. Daarmee diende vervolgens de rust weder te keren in de zuidelijke satellietstaat.

Misrekeningen van Moskou: conclusies

Karmal deed van meet af aan zijn best verzoenend en gematigd over te komen bij de bevolking. Een van zijn eerste maatregelen betrof de vrijlating van politieke gevangenen. Onder hen bevonden zich Partsjam-leiders als Sultan Ali Kesjtmand en de officieren Abdoel Qadir en Mohammed Rafi,¹⁴⁸ maar ook moslimleiders werden vrijgelaten.¹⁴⁹ Want Karmal wilde zich vooral presenteren als een vriend van de islam. Hij begon al zijn speeches met "Inde naam van Allah..", er kwam een nieuwe nationale vlag waarin het islamgroen weer werd opgenomen, spandoeken en borden met communistische leuzen werden verwijderd, en de soennietische moslims, maar ook de sji'ieten en de kleine minderheid van Sikhs werd vrije uitoefening van het geloof toegezegd.¹⁵⁰

Ook maakte Karmal ernst met de vorming van het "breed front van alle nationale en democratische krachten". Naast de Partsjam-leden nam hij aanhangers van de Khalq alsmede niet-communistische politici in de nieuwe regering op - het kabinet was voltallig op 10 januari.¹⁵¹ Bovendien had hij de vrijgelaten moslim-leiders uitgenodigd om in het kabinet zitting te nemen; dezen bedankten echter voor de eer en namen de eerste de beste gelegenheid te baat om te vluchten naar Pakistan en zich aan te sluiten bij het verzet.¹⁵²

Dit was een streep door de rekening van Karmal (en Moskou), want in feite waren Karmals pogingen een meer verzoenende politiek te voeren al vanaf het eerste begin tot mislukken gedoemd. De verzetsstrijders (maar ook de meer patriottische communisten)¹⁵³ zagen hem aan voor wat hij was: een marionet van het Kremlin. En daar wilde men niets mee te maken hebben, want wat de "godeloze" Russen voor Afghanistan in petto hadden kon niet veel goeds zijn - hoe mooi een aantal beloften van Karmal en de zijnen ook klonk.

Het Kremlin heeft de situatie verkeerd beoordeeld. Men heeft gehoopt dat de vervanging van Amin door de meer gematigde Karmal een positieve weerklank zou vinden onder de Afghaanse bevolking en dat met de staatsgreep tegen de weinig scrupuleuze dictator de rust in het land kon worden hersteld. Helemaal vreemd is deze gedachtengang niet. Voor het Kremlin zelf was Amin de grote boosdoener, en inderdaad valt het verzet in het land deels te verklaren uit diens wijze van hervormingen doorvoeren en uit de ruwe onderdrukking van elke vorm van protest. Maar de bevolking van Afghanistan had niet alleen bezwaren tegen Amin: ze had bezwaren tegen het hele communistische bewind in Kaboel, ja zelfs tegen elk centraal gezag, en ze had bezwaren tegen de aanwezigheid van Russen in het land. De Afghaanse bevolking, de moellah's en grootgrondbezitters voorop, wilde niets weten van revolutie en hervormingen; ze wilde gewoon met rust worden gelaten, en leven zoals ze al eeuwenlang geleefd had. Om die reden was men in opstand gekomen, en om die reden bleef men in opstand.

De onmiddellijke afwijzing van het bewind van Karmal door de opstandelingen betekende niet alleen dat het invasieleger in Afghanistan bleef, maar bovendien dat het groter werd - 70.000 man vanaf midden januari 1980.¹⁵⁴

Aanvankelijk lijkt het vooral bedoeld te zijn geweest om de staatsgreep te doen slagen, en te garanderen dat het bewind in Kaboel niet onmiddellijk na de coup ten val zou worden gebracht door de verzetsstrijders, die ten tijde van de invasie bijna het hele land onder controle hadden. En het diende om het Karmal gemakkelijk te maken het centraal gezag in het land te herstellen: begin januari verspreidden de troepen en tanks zich over het land om de grotere provinciehoofdsteden te bezetten.¹⁵⁵ Het Afghaanse regeringsleger daarentegen diende de opstanden op het platteland te onderdrukken. Pas toen dat daartoe in het geheel niet in staat bleek - vooral door deserties - werden de sovjettroepen ook ingezet bij de achtervolging van guerillastrijders op het platteland.¹⁵⁶ Sindsdien gaan onderdrukking en pogingen tot verzoening hand in hand.¹⁵⁷

Maar niet alleen de Afghaanse verzetsstrijders reageerden negatief op de komst van Karmal en de sovjettroepen, ook het buitenland veroordeelde de actie. Radio Kaboel had gemeld dat de Afghaanse regering de Sovjetunie om hulp had gevraagd vanwege de agressie van "buitenlandse vijanden"¹⁵⁸ - een procedure overigens die Moskou ook bij de inval in Tsjechoslowakije (1968) had toegepast.¹⁵⁹ Men legitimeerde het verzoek om hulp met artikel 4 van het Verdrag van vriendschap, goede-nabuurship en samenwerking en met artikel 51 van het Handvest van de Verenigde Naties, waarin wordt gesproken van het onvervreembare recht van staten op collectieve en individuele zelfbescherming.

Maar net als destijds ten aanzien van Tsjechoslowakije zag de wereld geen enkele externe bedreiging die een rechtvaardiging kon zijn voor de "hulpactie". Ook vroeg men zich af welke Afghaanse regering dan wel om hulp had gevraagd: die van Amin of die van Karmal? Door middel van een commentaar van A. Petrov in de *Pravda* van 31 december gaf het Kremlin daarop ten antwoord dat vaderlandslievende krachten in Afghanistan met bijstand van het volk Amin had afgezet en dat vervolgens door "de regering" om sovjethulp was gevraagd¹⁶⁰ - in het midden laten of het de oude regering zonder Amin of de nieuwe regering onder leiding van Karmal betrof.¹⁶¹ Echter, pas op 27 december werden schoten gehoord bij Amins verblijfplaats, het Daroelamanpaleis, en ook werd toen pas bericht dat Amin ten val was gebracht, berecht, ter dood veroordeeld en geëxecuteerd. Op 24 december daarentegen was Moskou reeds begonnen met de luchtbrug naar vliegveld Kaboel.

Daarom zag de wereld vrijwel onmiddellijk dat de staatsgreep tegen Amin het werk van Moskou was, en dat Afghanistans nieuwe president een sovjetmarionet was. En men zag dat er geen sprake kon zijn van een verzoek om hulp, maar dat het een invasie betrof, een militaire overrompeling van een soevereine staat.

Op 5 januari kwam de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties bijeen, om de "situatie in Afghanistan en de gevolgen ervan voor de vrede en de internationale veiligheid aan een onderzoek te onderwerpen". De Sovjetunie had tegen het bijeenroepen van de raad geprotesteerd: Afghanistan had een beroep gedaan op zijn wettig recht op zelfverdediging door op beperkte schaal hulp in te roepen, zo betoogde men, en het betrof dan ook een zuiver

interne aangelegenheid, die inmenging van de kant van de Verenigde Naties uitsloot. De resolutie van de Veiligheidsraad (7 januari) werd dan ook niet aangenomen omdat de Sovjetunie haar veto uitsprak. Vervolgens echter kwam de Algemene Vergadering van de VN in een speciale spoedzitting bijeen. Na vier dagen van debatteren werd op 14 januari een resolutie ingediend, waarin evenals in de door het sovjetveto getroffen resolutie van de Veiligheidsraad, werd opgeroepen tot een onmiddellijke terugtrekking van alle troepen uit Afghanistan en tot een respecteren van de status van niet-gebondenheid van Afghanistan.¹⁶² De uitslag van de stemming (104 vóór, 18 tegen, 18 onthoudingen, bij 12 afwezigen)¹⁶³ betekende een zware diplomatieke nederlaag voor Moskou. Maar zelfs deze uitslag gaf de veroordeling van de sovjetactie nog niet in volle omvang weer.

Want ofschoon ze (merendeels) tegen de resolutie van de Algemene Vergadering stemden, leverden ook enkele bondgenoten van Moskou nauwelijks verholen kritiek: Cuba waarschijnlijk uit angst voor zijn positie en invloed als lid van de groep van niet-gebonden staten, en enkele Oosteuropese landen (Roemenië, Hongarije, Polen) uit angst voor economische represaillemaatregelen van het Westen.¹⁶⁴

Ook de Conferentie van Islamitische Staten (Islamabad, 27-28 januari 1980) maakte de Sovjetunie uit voor een "agressor": de 36 aanwezige staten eisten unaniem de terugtrekking van de sovjettroepen, en ze besloten Afghanistan voor onbepaalde tijd te schorsen als lid van de islamitische conferentie-organisatie.¹⁶⁵

Maar terwijl bijvoorbeeld Zia ul Haq in zijn openingswoord op de conferentie angstvallig (zoveel mogelijk) vermeed om de Sovjetunie bij naam te noemen,¹⁶⁶ spraken Moskou's belangrijkste tegenspelers op het politieke wereldtoneel duidelijker taal. China en West-Europa veroordeelden de invasie en de schending van de soevereiniteit in scherpe bewoordingen; veruit het felst echter waren de reacties van de Verenigde Staten.¹⁶⁷

Op 28 december 1979 had president Carter gebruik gemaakt van de "hot line" teneinde Brezjnev om tekst en uitleg te vragen. Brezjnevs antwoord was ontoereikend geweest en "volkomen misleidend", verklaarde Carter later. Hij voegde er aan toe, dat het sovjetrussische optreden in Afghanistan een "dramatische verandering" teweeg had gebracht in zijn opvattingen over "het uiteindelijke doel van de Sovjetunie". Moskou moest nu duidelijk gemaakt worden, dat dergelijke acties niet zonder ernstige politieke gevolgen konden blijven.¹⁶⁸

Voor Carter betekende de invasie het einde van de détente. Op 3 januari verzocht hij de Senaat te wachten met de behandeling van het - overigens al ruimschoots vóór de invasie in het slop geraakte - SALT-II-verdrag, dat de wederzijdse beperking van strategische kernwapens regelde. En in een televisietoespraak op 4 januari kondigde hij een serie sanctiemaatregelen af, waaronder de stopzetting van de graanleveranties en van de verkoop van geavanceerde Amerikaanse technologie aan de Sovjetunie. Tevens noemde hij de invasie een uiterst ernstige bedreiging van de wereldvrede. De Sovjetunie zou niet alleen Pakistan en Iran bedreigen, maar zelfs het hele gebied rond de Perzische Golf,¹⁶⁹ de levensader van de Westerse economie. Op 23 januari, tot slot, kondigde hij in

zijn "State of the Union"-boodschap af, dat de Verenigde Staten vitale belangen hadden in de regio van de Perzische Golf, en dat ze elke buitenlandse mogendheid die zou proberen daarover de controle te verkrijgen, zouden terugslaan, indien nodig met militaire middelen ("Carter-doctrine").

Noch in hun algemeenheid, noch in hun felheid waren deze reacties door het Kremlin ingecalculiseerd. Breznev en de zijnen hebben, mogen we aannemen, niet verwacht door de grote meerderheid van de Verenigde Naties en door de Conferentie van islamitische staten voor "agressor" te worden uitgemaakt. Evenmin hebben ze de opzegging van de détente door de Verenigde Staten gewild, en ook niet het vervolg van de reacties in de vorm van een Amerikaans wapenaanbod aan Pakistan, van een (voorzichtige en kortstondige) Amerikaans-Chinese toenadering of van een nieuwe versnelling van de wapenwedloop.

De moslimstaten zouden, zo redeneerde Moskou, net als de Afghaanse bevolking blij zijn met de liquidatie van een moslimmoordenaar, die in dienst stond van het Amerikaanse imperialisme. De Sovjetunie was een vriend van de islamitische staten, de Verenigde Staten waren hun vijand, dat bleek maar weer uit de gebeurtenissen in Afghanistan. Het bewind in Kaboel had na de executie van Amin om sovjethulp gevraagd tegen de inmenging van het imperialisme, die ook na de dood van de "CIA-agent" voortduurde. Het ging om een beperkte troepenmacht, die zou worden teruggeroepen zodra het gevaar van de imperialistische dreiging bezworen was. De Sovjetunie respecteerde immers de status van niet-gebondenheid van Afghanistan, en ze hielp haar vrienden, dat zouden de niet-gebonden staten toch moeten zien en waarderen. En het Westen zou dan wel protesteren en spreken van een flagrante schending van de soevereiniteit van Afghanistan, maar anderzijds zou het beseffen dat Afghanistan al lang een informele en sinds kort zelfs een formele invloedssfeer van de Sovjetunie was.

Er was, zo leek het, voor Moskou geen vuiltje aan de lucht. Reeds begin december waren sovjettroepen aan de Afghaans-Russische grens gesignaleerd, en het Westen kon weten dat er een invasie op handen was. Gromyko's botte ontkenning van troepenbewegingen aan de grens tegenover de Amerikaanse ambassadeur Watson ("(Uw) rapporten zijn onjuist. Wij weten niet waar u het over heeft")¹⁷⁰ was in feite een aankondiging van de invasie, want natuurlijk waren de rapporten niet onjuist!

Echter, het Westen reageerde niet, althans niet in afdoende mate. Vijf maal hebben de Verenigde Staten geprotesteerd tegen troepenbewegingen en -versterkingen, echter steeds op ambassadeursniveau.¹⁷¹ Wanneer Afghanistan werkelijk belangrijk was voor de Verenigde Staten, zo zal het Kremlin hebben geredeneerd, dan zou Carter wel gebruik maken van de "hot line". En dit gebeurde pas *na* de invasie.

En dus viel de Sovjetunie Afghanistan binnen in de stellige overtuiging, dat de invasie geen al te negatieve reacties zou oproepen. De dood van Hafizoellah Amin gooide evenwel vrijwel onmiddellijk roet in het eten. Het heeft er namelijk alle schijn van dat Amin niet is berecht en geëxecuteerd, maar bij vergissing werd gedood op 27

december;¹⁷² vermoedelijk heeft het in de bedoeling gelegen, dat Amin zou verklaren om sovjethulp te hebben gevraagd, en dat hij vervolgens pas ten val zou worden gebracht en (publiekelijk) berecht.¹⁷³ Hoe dit ook zij, Amins dood en de daaropvolgende gebrekkige diplomatieke indekking tegen de reacties op en gevolgen van de invasie maakten, dat de acties een meedogenloos en roekeloos karakter¹⁷⁴ leek te hebben - alsof Moskou zich in het geheel niet bekommerde om reacties en gevolgen.

Een andere belangrijke reden van de reacties, en tevens ook de reden waarom de Verenigde Staten tot op het laatste moment niet geloofden in een sovjetinvasie, was het feit dat Moskou voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog eigen troepen inzette in een niet-socialistisch land en niet zoals bijvoorbeeld in Angola en Ethiopië gebruik maakte van Cubanen; dit gaf een nieuwe kwaliteit aan de interventie.

Juist door het unieke van de actie en door het schijnbaar meedogenloze en roekeloze karakter ervan meende (vooral) Washington alle reden te hebben om aan te nemen, dat het Moskou niet slechts te doen was om het herstellen van de rust in Afghanistan. Men meende dat Afghanistan het oneigenlijke doel van de invasie was, en dat Moskou van plan was het land te gebruiken als militaire basis, om door te stoten naar de Perzische Golf, naar de oliebronnen van Khomeini's Iran met name. De Verenigde Staten bekommerden zich niet al te zeer om de schending van de Afghaanse soevereiniteit - in zoverre was de vooronderstelling van het Kremlin ten aanzien van de Westerse reacties correct - ; veeleer was het de vermeende bedreiging van de voor het Westen vitale oliereserves, die Carter deed spreken van een "uiterst ernstige bedreiging van de wereldvrede" en die er de oorzaak van was dat de Carter-doctrine werd afgekondigd.

Maar voor Moskou waren de Amerikaanse reacties agressieve taal. Met had notabene voor de invasie onder meer troepen gebruikt die normaliter langs de Russisch-Iraanse grens waren gelegerd.¹⁷⁵ En van een "opmars" of van een "verbetering" van de militair-strategische positie was sowieso al geen sprake: Afghanistan was al jarenlang sovjetbezit.

Brezjnev beschuldigde de Verenigde Staten er dan ook van, de gebeurtenissen in Afghanistan slechts te gebruiken als voorwendsel voor een met opzet "slechter maken van de toestand in de wereld". Tegelijkertijd legde hij sterk de nadruk op de defensieve aard van de sovjetintenties in Afghanistan. De gebeurtenissen daar brachten de nationale belangen en de veiligheid van de Verenigde Staten niet in gevaar, zo stelde hij, en de Sovjetunie bezat geen expansie-drang ten aanzien van Pakistan, Iran of andere landen in de regio. Ook zei hij dat de détente voor het Westen niet minder belangrijk was dan voor de socialistische wereld.¹⁷⁶

Volgens Moskou paste de invasie binnen het kader van de détente: ze berustte op het beginsel van het wederzijds respecteren van de status quo. Die status quo heeft het Kremlin willen handhaven. Afghanistan stond op het punt weer een echte niet-gebonden staat te worden. Dit wilde het Kremlin verhinderen. Het viel

Afghanistan binnen, louter en alleen om zijn politieke bezit te waarborgen, om de rust in de zuidelijke buurstaat te herstellen. En het was ervan overtuigd dit zonder veel pijn en moeite te kunnen doen.

In wezen is de sovjetinvasie in Afghanistan een toepassing van de Brezjnevdoctrine geweest. Nieuw is dat men de invasie uitsluitend met sovjetrussische troepen uitvoerde, en nieuw is ook dat men voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog niet een socialistische, maar (slechts) "socialistisch georiënteerde" staat binnenviel. Of "Afghanistan" een unieke actie blijft of een precedent zal vormen, ligt verborgen in de toekomst.

Noten

- 1 Louis Dupree, *Afghanistan*, Princeton, 1973, 37.
- 2 Dupree, *Afghanistan*, 3-31.
- 3 Arnold Fletcher, *Afghanistan. Highway of conquest*, Ithaca (NY), 1965, 4. Maar ook vanwege de steeds gevoerde neutraliteitspolitiek wordt Afghanistan zo genoemd, in: Dupree, *Afghanistan*, 482.
- 4 Schattingen van het inwonertal lopen nogal uiteen. Zo kwam de Wereldbank voor 1977 uit op 13,8 miljoen inwoners, de officiele schattingen van de Afgaanse overheid daarentegen op 17,4 miljoen (M.M.M. Geurts en Marie-Jeanne Valentijn, *Afghanistan* [Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam (ed.). Landendocumentatie 1979, no 7], Den Haag, 1980, 37) - de Afgaanse schattingen zijn overigens steeds hoger geweest vanwege de ontwikkelingshulp die men (per hoofd van de bevolking) hoopte te ontvangen!
Eden Naby spreekt van 13,5 miljoen inwoners op grond van een volkstelling in de lente van 1979; de bron waarnaar wordt verwezen zegt daar echter niets over! (Vgl. Eden Naby, "The ethnic factor in Soviet-Afghan relations", *Asian Survey* 20, 1980, 240 en voetnoot 8; en *The Kabul Times* 7 april 1979); en ook de *Middle East Economic Digest* (M.E.E.D.) van 12 oktober 1979 (p 28) spreekt van een volkstelling, gehouden van juni 1978 tot het voorjaar van 1979. Mogelijkerwijs is men daar inderdaad mee begonnen, maar de Afgaanse ambassade in Londen bleek van niets te weten en ook Afgaanse ballingen ontkennen dat deze heeft plaatsgevonden. In elk geval zullen verzet en de eerste opstanden tegen het communistisch bewind een nauwkeurige telling onmogelijk hebben gemaakt. De M.E.E.D. noemt geen bron, maar spreekt van 15,5 miljoen inwoners. Als jongste (en wellicht ook meer accurate) schatting, wil ik dit aantal hier overnemen, zij het met de aantekening dat het waarschijnlijk toch iets aan de hoge kant is.
- 5 Zie voor een schematisch overzicht van alle bevolkingsgroepen: Dupree, *Afghanistan*, 59-64 (tabel 6). Voor een uitvoeriger beschrijving van de belangrijkste bevolkingsgroepen wil ik verwijzen naar M.G. Aslanov e.a., "Ethnography of Afghanistan", in: George Grassmuck, Ludwig W. Adamec en Frances H. Irwin (ed.), *Afghanistan. Some new approaches*, Michigan, 1969, 11-80.
- 6 De staatsgreep van april 1978 betekende in deze echter toch een breuk. De koningen en president Daoed (1973-1978) waren leden van de Durrani-stammen der Pasjtoenen; Taraki (president van april '78 tot september '79) en Amin (president van september tot december '79) waren leden van de Ghilzai-stammen der Pasjtoenen; en Babrak Karmal (president sinds de sovjetinvasie) is lid van de - veel kleinere - Pasjtoense Kakar-stammen.
- 7 De Tadzjiken zijn steeds loyaal gebleven; uit hun rijen kwamen dan ook steeds de topambtenaren voort - een wisselwerking tussen loyaliteit en topfuncties. Hun hoge posities in het ambtenarencorps zijn er overigens de oorzaak van, dat het Dari lange tijd de enige staatstaal was. Pas bij de grondwet van 1964 werd het Pasjtje als twee lingua franca daaraan toegevoegd!
- 8 De bruidsprijs is een vergoeding (meestal in contanten) welke door de familie van de bruidegom aan de familie van de bruid wordt gegeven; hij dient als compensatie voor het verlies dat de laatste lijdt door het vertrek van een volwassen (produktief) familielid - de vrouw trekt in bij (de familie van) de man. De bruidsprijs is in de laatste tien, twintig jaar enorm gestegen. Ik zal hier verderop nog aandacht aan besteden.
- 9 Louis Dupree, "Afghanistan. Problems of a peasant-tribal society", in: Louis Dupree en Linette Albert (ed.), *Afghanistan in the 1970's*, New York, 1974, 8.
- 10 Schatting van de Wereldbank, op basis van een geschat inwonersaantal van 14 miljoen, in: Statistisches Bundesamt

Wiesbaden (ed.), *L nderkurzbericht Afghanistan 1979* [Statistik des Auslandes], Wiesbaden, 1979, 27; en Geurts en Valentijn, *Afghanistan*, 78.

- 11 Veel aantrekkelijker dan investeren (mechaniseren) is het kopen van land, als geldbelegging met het doel rente te verkrijgen. De hoeveelheid rente hangt af van de hoeveelheid grond en eventueel andere produktiefactoren. Meer rente wordt dus verkregen door meer grond te kopen, niet door produktieve investeringen (Geurts en Valentijn, *Afghanistan*, 65).
- 12 De grootte van het nieuwe aardgasveld wordt niet gegeven, alleen: "a major gasfield" (*Sotsialistsjeskaja indoeestrija* 27 januari 1980; vertaald in *The Current Digest of the Soviet Press* vol 32, no 4 (1980), 15).
N.B.: de grotere aardgasvelden in de Sovjetunie bevatten ongeveer 1 biljoen m³ aardgas! (Marshall I. Goldman, *The enigma of Soviet petroleum. Half-full or half-empty?*, Londen, 1980, 47).
- 13 Voor een verhandeling over de buitenlandse (met name Engelse) bemoeienissen met het land in de 19de en in het begin van de 20ste eeuw wil ik vooral verwijzen naar Ahmad Omer Abawi, *Die Rolle der englischen Interventionspolitik im 19. Jahrhundert und deren Auswirkungen bis zur Gegenwart*, Tübingen, 1977, 16-181; en Fletcher, *Highway of conquest*, 72-195.
- 14 Deze erkenning vond plaats op 27 maart 1919, dus nog vóór de derde Afghaans-Britse oorlog die Afghanistan de onafhankelijkheid bracht! (In: Y. Volkov e.a., *The truth about Afghanistan. Documents, facts, eyewitness reports*, Moskou, 1980, 22). Echter, ook Lenin leek dit naderhand voorbarig; *The Times* van 13 juni 1919 publiceerde een brief van Lenin aan Koboel, waarin hij steun beloofde aan de Afghaanse onafhankelijkheidsstrijd... (In: Fletcher, *Highway of conquest*, 197)
- 15 Gerd Linde, "Afghanistan und der Nachbar im Norden", in: Vogel, *Die sowjetische Intervention*, 71-72
- 16 Zalmay Khalilzad, "The struggle for Afghanistan", *Survey. A journal of East and West studies* 25 (1980), 191.
- 17 Zie voor een verhandeling over de Afghaans-Duitse betrekkingen: Ludwig W. Adamec, "Germany: third power in Afghanistan's foreign relations", in: Grassmuck, Adamec en Irwin, *Some new approaches*, 204-259.
- 18 Fletcher, *Highway of conquest*, 239.
- 19 Op 17 augustus 1940 en opnieuw op 28 juli 1941 verklaarde Afghanistan neutraal te zullen blijven tijdens de Tweede Wereldoorlog. De twee geallieerden, de Sovjetunie en Engeland, verzochten Afghanistan op 9 en 11 oktober 1941 om de aanwezige Duitsers en Italianen het land uit te zetten. Een dergelijk verzoek hadden ze eerder (juli-augustus 1941) gericht aan Perzië; toen dat land weigerde werd het door Londen en Moskou opgedeeld (25 augustus 1941). Een dergelijk lot onderging Afghanistan liever niet; op 19 oktober maande het de Duitsers en Italianen aan te vertrekken (Dupree, *Afghanistan*, 480-481; Fletcher, *Highway of conquest*, 239-240).
- 20 In de dertiger jaren was men aan een (voorzichtige) industrialisatie begonnen. Deze werd gefinancierd door een particulier handelsbank ("Bank-i-Melli"), die o.a. het monopolie van de export van karakoelhuiden bezat. Toen de wereldmarktprijzen voor de huiden na de Tweede Wereldoorlog daalden, was er nauwelijks geld meer voor, en was men voor verdere industrialisatie afhankelijk van buitenlandse hulp.
- 21 Fletcher, *Highway of conquest*, 231-242.
- 22 Aansluiting bij Afghanistan was niet persé noodzakelijk. Een onafhankelijke staat Pasjtoenistan (d.w.z. de Pasjtoenen in Pakistans North West Frontier Province, in de zogenaamde "tribal agencies", en in het Pakistaanse woongebied der

Beloetsjen) zou men, zo redeneerde Kaboel, wel onder Afghaanse invloed weten te brengen, en dan zouden de Pasjtoenen-stammen weer verenigd zijn.

- 23 De VS deden een drietal pogingen om te bemiddelen. Kaboel wilde wel onderhandelen, maar door Pakistan werd de kwestie als een interne aangelegenheid beschouwd. (Fletcher, *Highway of conquest*, 256.
- 24 Afschaffing van de sluier in 1959. Zie over de positie van de vrouw: Geurts en Valentijn, *Afghanistan*, 32-33.
- 25 SEATO = Southeast Asia Treaty Organization. Oppericht op 8 september 1954. Leden: de VS, Engeland, Frankrijk, Pakistan, Australië, Nieuw-Zeeland, Thailand en de Filipijnen
- 26 Dupree, *Afghanistan*, 510
- 27 Linde, "Nachbar", 74-75
- 28 Bagdadpact, later CENTO (Central Treaty Organization), opgericht op 22 november 1955. Leden: Turkije, Irak, Pakistan en Engeland (en de VS met de status van waarnemer).
- 29 Nikita S. Chroesjtsjov, *Krushchev remembers. The last testament*, Boston, 1974, 298-300
- 30 Hans Bräker, "Die langfristigen Interessen der Sowjetunion in der Region Mittelost und die Islam-frage in Zentralasien", in: Vogel, *Die sowjetische Intervention*, 34-35.
- 31 Dupree, *Afghanistan*, 522; Wolfgang Berner, "Der Kampf um Kabul. Lehren und Perspektiven", in: Vogel, *Die sowjetische Intervention*, 322.
- 32 Linde, "Nachbar", 83.
- 33 Khalilzad, "Struggle", 193.
- 34 Dupree, *Afghanistan*, 524.
- 35 Louis Dupree, "Afghanistan under the Khalq", *Problems of Communism* vol 28, no 4 (juli-augustus 1979), 37.
- 36 Tot 1953 had hij onder de voogdij van zijn ooms Mohammed Hasjim en Sjah Mahmoed gestaan. In 1953 regeerde hij weliswaar in naam, maar was zijn neef en zwager Daoed de werkelijke gezaghebbende.
- 37 Nadat de constitutie tot stand was gekomen, werden er politieke partijen/organisaties opgericht. Voor een summier overzicht verwijs ik naar Khalilzad, "Struggle", 195-197. Voor tijdschriften, al dan niet gebonden aan een politieke organisatie, zie: Dupree, *Afghanistan*, 602-607 (tabel 23).
- 38 Linde, "Nachbar", 76. Zie ook noot 48.
- 39 Khalilzad, "Struggle", 193.
- 40 Khalilzad, "Struggle", 193.
- 41 De totale schuld van Afghanistan aan de Sovjetunie bedroeg eind 1978 395 miljoen transferroebel. Afghanistan kan deze bijna niet aflossen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat in februari 1975 de Sovjetunie Afghanistan uitstel

verleende van de aflossing van 100 miljoen transferroebel, een bedrag dat men zou moeten terugbetalen in de periode 1975-1980. Dit bedrag zou nu pas in 1986-1995 moeten worden terugbetaald. (In: Oliver Gájzagó, "Die Aussenhandelsbeziehungen zwischen Sowjetunion und Afghanistan", Vogel, *Die sowjetische Intervention*, 379.)

- 42 De export van Sjiberghan naar de Sovjetunie werd voor de periode 1967-1972 gepland op 10,6 miljard m3 en voor 1973-1988 op nog eens 56 miljard m3. In werkelijkheid werden in 1967-1972 11,8 miljard m3 geëxporteerd. (Bräker, "Interessen", 31-32), vervolgens echter van 1973-1977 13,3 miljard m3, d.w.z 2,6 miljard m3 per jaar (Goldman, *Enigma*, 63). Nu heeft de pijpleiding van Sjiberghan weliswaar een capaciteit van 4 miljard m3 per jaar, maar het valt te betwijfelen of de doelstelling van 56 miljard m3 in 1988 gehaald zal worden - de productie van Jarqoedoeq vanzelfsprekend buiten beschouwing gelaten.
- 43 De Sovjetunie bezit 35 à 40 procent van 's werelds aardgasvoorraden en is een belangrijke exporteur. Men heeft het gas uit Afghanistan niet persé nodig, maar het is een voordelige zaak want men heeft het spotgoedkoop weten te houden en Afghanistan lost er zijn schulden mee af. Bovendien beseftte men dat de (oudere) aardgasbronnen in Centraal-Azië op een gegeven moment op zouden raken, en liever dan gas uit Siberië naar deze gebieden te moeten pompen, importeerde men het uit het nabijgelegen Afghanistan. Overigens zullen de oudere bronnen in Sovjet-Centraal-Azië over enkele jaren uitgeput zijn, maar inmiddels (1978) heeft men in Toerkmenistan een nieuw veld van enorme omvang ontdekt. Zie o.m. Goldman, *Enigma*, 63, 82-83, 147-148.
- 44 Mijn cursivering. Zie Bräker, "Interessen", 36.
- 45 Khalilzad, "Struggle", 194.
- 46 Bräker, "Interessen", 36.
- 47 Naar schatting 80.000 mensen stierven van de honger, niet in de laatste plaats door corruptie: regeringsfunctionarissen hamsterden het door de VS geleverde graan en verkochten dat tegen acht maal de officiële prijs. (In: *Keesings Historisch Archief (KHA)* 27 juli 1973, 474).
- 48 Tijdens het bezoek van Zahir Sjah aan Moskou (maart 1972) verklaarde Kosygin, dat Afghanistan en de Sovjetunie grote belangstelling dienden te hebben voor de consolidering van de vrede op het Indische subcontinent. Hij herinnerde ook aan Brezjnevs voorstel tot oprichting van een collectief veiligheidssysteem in Azië (*KHA* 14 april 1972, 236). Een dergelijk veiligheidssysteem diende de Chinese invloed in de regio te verhinderen. Sinds de breuk met China, onder Chroesjtsjov, was dat één van de hoofddoelen van de sovjetpolitiek. In dit licht moeten we bijvoorbeeld ook de (destijds zo verrassende en hooggewaardeerde) sovjetbemiddeling in het Pakistaans-Indische conflict van 1965-1966 zien: verhinderen dat China Pakistan zou gaan steunen en er aldus (grote) invloed zou krijgen.
- 49 Ik wil er op wijzen dat in de literatuur deze naam geregeld wordt afgekort tot "Khalq". Deze naam zal ik slechts reserveren voor de fractie van de DVPA, als tegenpool van Partsjam.
- 50 Voor een levensbeschrijving zie Berner, "Kampf", 347-348.
- 51 Voor een levensbeschrijving zie Berner, "Kampf", 350-352.
- 52 Met "onafhankelijke kandidaten" participeerden beide fracties weliswaar in het parlement, maar de oriëntatie van de meerderheid van de Afghanen was conservatief en islamitisch. De overigens beperkte verkiezingen van 1965 en 1969 leverden 3 respectievelijk 4 zetels op in het 214 zetels tellende Lagerhuis. De aanhang, een paar duizend, was geconcentreerd in Kaboel. (Berner, "Kampf", 337-338; Khalilzad, "Struggle", 198).

- 53 Berner, "Kampf", 339; Dupree, "Khalq", 39.
- 54 Zie hierover *KHA* 31 mei 1974, 349-350; 14 november 1975, 732; en 22 juli 1977, 464.
- 55 *KHA* 14 november 1975, 732; Khalilzad, "Struggle", 198.
- 56 *KHA* 12 mei 1978, 290.
- 57 In 1973 reeds onderkende Louis Dupree dit gevaar (*Afghanistan*, 661). Hij zegt niet te geloven in de mogelijkheid dat Moskou Afghanistan ten gronde zou willen richten. Daarin heeft hij gelijk. Hij gaat echter voorbij aan het feit dat Moskou dit zou *kunnen* doen en daarmee over een belangrijk drukmiddel beschikt op de Afghaanse politiek. Zie ook voetnoot 41.
- 58 Zie hierover *KHA* 31 mei 1974, 349; 14 november 1975, 731; 8 april 1977, 220; en 24 maart 1978, 189.
- 59 Taraki zou later verklaren, dat de revolutie eigenlijk voor de maand Asad (23 juli - 22 augustus) was gepland (Karl-Heinrich Rudersdorf, *Afghanistan. Eine Sowjetrepublik?*, Hamburg, 1981 (2de ed.), 23)
- 60 In Kaboel circuleerden geruchten die zowel de CIA als de KGB met de moord in verband brachten. Ook de Afghaanse politie werd er van verdacht (Linde, "Nachbar", voetnoot 30). Volgens de *The Economist* van 6 mei 1978 betrof het vrienden/sympathisanten van Daoud. Maar officieel kreeg de rechtse Moslim Liga de schuld (in: *KHA* 12 mei 1978, 289).
- 61 Voor een levensbeschrijving zie Berner, "Kampf", 348-350.
- 62 Berner, "Kampf", 354-355.
- 63 C-J Charpentier, "One year after the Saur-revolution", *Afghanistan Journal* 6 (1979), 117 en voetnoot 4.
- 64 "Revolutie van 27 april 1978".
Afghanistan kent een islam-kalenderjaar. De aanvang van de tijdrekening begint voor de moslims in 622 na Christus; Nieuwjaarsdag valt op de eerste dag van de lente en het is dan de eerste van de maand hamal. De namen van de andere maanden zijn saur, jauza, saratan, asad, sombola, mirzan, aqrab, qaus, jadi, dalw en hut - arabische namen voor de tekens van de dierenriem.
- 65 Van de civiele ministers hadden er tien in de VS gestudeerd, één in Frankrijk, één in West-Duitsland en twee in Egypte; de overige vier hadden elitescholen in Kaboel doorlopen (Dupree, "Khalq", 40).
- 66 *KHA* 12 mei 1978, 290; Linde, "Nachbar", 79.
- 67 Zie voor een samenvattende tekst: Rudersdorf, *Sowjetrepublik*, 147-149. Zie ook A. U(swatow), "The new government's programme", *New Times* no 21 (mei) 1978, 8-9; Linde, "Nachbar", 79-80; Charpentier, "Saur-revolution", 117.
- 68 Eveneens op 30 april werd de Democratische Republiek Afghanistan erkend door *India*, Mongolië, Tsjechoslowakije, Cuba en Polen; op 3 mei door Vietnam en Hongarije; op 4 mei door Zuid-Jemen; op 5 mei door *Pakistan*, Turkije en Joego-Slavië; op 6 mei door *Iran*, de *Verenigde Staten*, Engeland, West-Duitsland, Italië, Zuid-Korea, de DDR; etc. (Louis Dupree, "Red flag over the Hindu Kush, Part IV: Foreign policy and the economy", *American Universities Field Staff Reports (Asia)* 27 (1980), voetnoot 1.

- 69 Het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken gaf op 8 april 1980 een resumé prijs van een onderzoek naar de sovjetinterventie en de voorgeschiedenis. Over de april-coup luidt de conclusie dat Moskou, indien al, er slechts een geringe rol in heeft gespeeld (Amerika Dienst Dokumentation [International Communication Agency, Embassy of the U.S.A.], *Die sowjetische Intervention in Afghanistan. Eine Untersuchung des US-Aussenministeriums*, Bonn, 16 april 1980, 1). Echter, die "geringe rol" zou met name de deelname van Russische militaire adviseurs moeten betreffen. Maar ik acht het zeer onwaarschijnlijk dat deze op eigen initiatief hebben gehandeld. En voor overleg met ambassadeur Poezanov was mijns inziens geen tijd; Poezanov beweerde overigens dat hij zat te vissen toen het geweld losbarstte (Berner, "Kampf", 356). Bezien in het licht van de hengelende Poezanov, is wellicht zelfs Arbatovs bewering waar, dat namelijk Moskou voor het eerst van de gebeurtenissen hoorde via westerse nieuwsmedia! (Willem Oltmans met Georgi A. Arbatov, *Het Sowjet-standpunt. Moskou's visie op de oost-west-politiek*, Haarlem, 1981, 28).
- 70 In de sovjetmedia werd aanvankelijk van een (militaire) "staatsgreep" gesproken, later pas van een "revolutie". Vgl. bijvoorbeeld *New Times* no 19 (mei) 1978, 11; no. 20 (mei) 1978, 2 + 7; no 21 (mei) 1978, 8-9.
- 71 Berner, "Kampf", 340-346.
- 72 L. Mironov, "Democratic Republic of Afghanistan", *International Affairs* no 8 (augustus) 1978, 138. Zie voor algemene achtergrondinformatie ook: Z.R. Dittrich, "Afghanistan - een keerpunt?", *Internationale Spectator* vol 34, no 3 (maart 1980), 170-178; en Huib Hendrikse, "De Sovjetunie als veiligheidsmanager van Zuidwest-Azië", *Internationale Spectator* vol 34, no 4 (april 1980), 189-200
- 73 "Strany sotsialistsjeskoj orientacii" (staten met een socialistische oriëntatie): die landen die, ofschoon nog niet socialistisch, het kapitalisme als systeem afwijzen en belangrijke sociale veranderingen doorvoeren, welke hun mogelijke overgang naar het socialisme vergemakkelijken en versnellen (Rostislav A. Oeljanovskij). "Socialistisch georiënteerd" zijn niet alleen de "proletariërs" en de "revolutionaire krachten die tegen het imperialisme strijden" ("onderdrukte volkeren"), maar óók - en dit is nieuw - de zogenaamde "progressieve krachten", d.w.z. (Oeljanovskij:) "de radicale revolutionaire democratische en links-centrum vleugels van nationalistische bewegingen". In: Helmut Dahm, "Afghanistan als Lehrstück der politischen und militärischen Doktrin Sowjetruslands", in Vogel, *Die sowjetische Intervention*, m.n. 212-214 en 238-243. Zie ook Leopold Labedz, "Ideology and Soviet foreign policy", in: Christoph Bertram (ed.), *Prospects of Soviet power in the 1980's*, Londen, 1980, 27-28.
- 74 *KHA* 27 oktober 1978, 696. Overigens betrof het hier met name Sovjet-Tadzjiekken omdat die een dialect spreken dat veel op het Dari lijkt (Khalilzad, "Struggle", 200).
- 75 Linde, "Nachbar", 81.
- 76 Abusievelijk vermelden Dupree en Khalilzad de aankondiging van een nieuwe nationale vlag als "Decreet nr 4" (Dupree, "Khalq", 42; Khalilzad, "Struggle", 200-201). Dupree rectificeert dit in Louis Dupree, "Red flag over de Hindu Kush, Part III: Rhetoric and reforms or promises! Promises!", *American Universities Field Staff Reports (Asia)* 23 (1980), 4-5.
- 77 Zie hierover uitvoeriger Eden Naby, "The ethnic factor in Soviet-Afghan relations", *Asian Survey* 20 (maart 1980), m.n. 241-245; zie ook: Inayatullah Baloch, "Afghanistan, Paschtunistan, Belutschistan", *Aussenpolitik* 31 (herfst) 1980, 284-301.
- 78 Zie vooral Rudersdorf, a.w., 76-77; ook *KHA* 27 oktober 1978, 695-696
- 79 Rudersdorf, a.w., 76; Berner, "Kampf", 359.
- 80 Als bijlage in Rudersdorf, *Sowjetrepublik*, 150-151.

- 81 1 Afghani = (±) fl. 0,05. De bruidsprijs bedroeg dus (tot) 4 à 5.000 gulden. Dit bedrag staat gelijk aan het halve jaarinkomen tot 2,5 maal het jaarinkomen van de gemiddelde Afghaanse ambtenaar - die overigens nog altijd ruim vier keer zoveel verdient als de meeste boeren. Bij de bruidsprijs kwamen ook nog eens de (vaak evenmin geringe) kosten van het huwelijksfeest.
- 82 Eén van de bepalingen van Decreet 7. Als bijlage in Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 152.
- 83 Als bijlage in Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 153-160 (zie met name paragrafen 3, 10, 11 en 12). Zie ook: *Ibidem*, 46-49; Genrikh Polyakov en Alexander Davydov, "Afghanistan. Initial steps of the revolution", *New Times* no. 18 (april) 1979, 12-13; en Dupree, "Red flag over the Hindu Kush. Part III", 7-9.
- 84 De oude vlag kende de kleuren zwart, rood en vooral groen. De nieuwe vlag, aangekondigd op 12 juni 1978 en voor het eerst gehesen op 19 oktober, was geheel rood, met in de linker bovenhoek het Khalq-embleem.
- 85 In Iran was een (sji'ietische) herislamiseringsbeweging begonnen in de eerste maanden van 1978. In augustus-september werd de onrust steeds groter en op 16 januari 1979 vluchtte de sjah. Vervolgens greep Khomeini er de macht.
- 86 Een groepje Tadzjiekische studenten in Kaboel. Waarschijnlijk zijn de bomaanslagen en de (weinige) andere terroristische activiteiten van deze organisatie afkomstig.
- 87 Vgl. *KHA* 27 oktober 1978, 696; en 19 oktober 1979, 669-670; en Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 60-61. Het belangrijkste verweer kwam van twee islamitische groeperingen die ook al onder Daoed actief waren geweest: de monarchistische Hezb-i-Islami en de conservatief-islamitische Akhwani's (Mohammedaanse Broederschap), aan welke laatste Khalq in september de "Heilige Oorlog" verklaarde.
- 88 Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 61
- 89 Khalilzad, "Struggle", 202.
- 90 Uitgeroepen door het Nationaal Bevrijdingsfront o.l.v. Sibhattoellah Mojaddedi, te Pesjavar (Pakistan) (*KHA* 19 oktober 1979, 670).
- 91 *KHA* 19 oktober 1979, 669. Naast Taraki en Amin namen ook de minister van Defensie (Watanjar), de minister van Binnenlandse Zaken (Mazdoerjar) en vijf legerofficieren zitting in de Raad. (Vgl. Charpentier, "Saur-revolution", voetnoot 12; en *KHA* 19 oktober 1979, 669)
- 92 In tegenstelling tot Berner ("Kampf", 335) geloof ik niet in een machtsstrijd Amin-Taraki in dit stadium. Ik acht het ondenkbaar dat de Revolutionaire Raad eerst Taraki belangrijke bevoegdheden zou ontnemen om hem de dag daarop voorzitter van de verdedigingsraad te maken. Waarom hem dan niet volledig, eventueel ook als president aan de kant schuiven? Zie over de machtsposities van Taraki en Amin ook: Linde, "Nachbar", 84; en Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 78.
- 93 D.w.z. het platteland (niet de steden) van de provincies Paktia, Koenar, Parwan, Takhar, Badakhsjan, Herat, Farah, Oeroezgan en Balkh.
- 94 Linde, "Nachbar", 84. Vgl. de uitspraak van verzetsleider Mohammed Assef Mohseri Quandhari, dat 80% van het platteland onder de controle van de opstandelingen zou zijn (*KHA* 26 oktober 1979, 683).

- 95 In *The Kabul Times*, het engelstalige regeringsorgaan, van 4 april 1979, in: Charpentier, "Saur-revolution", 118. Het cijfer 2% is ongeveer 350.000 mensen - we dienen nu de Afghaanse schatting van het inwonertal te hanteren (17,4 miljoen). Volgens Charpentier benadert dit aantal dicht de waarheid, wanneer bedoeld zou zijn het aantal actieve verzetsstrijders op dat moment - de rest van de bevolking zou in meerderheid passief tegenstander zijn of onverschillig (Ibidem). Maar Amin heeft met het cijfer natuurlijk willen aangeven dat het verzet slechts van grootgrondbezitters, stamhoofden, dorpschouwen en moellah's kwam; hij zegt dit expliciet in *The Kabul Times* 7 april 1979, 4.
- 96 Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 78; zie ook *The Economist* 17 november 1979. N.B.: kort na de sovjetinvasie deed de nieuwe president, Babrak Karmal, pogingen om een meer verzoenende politiek te voeren. Hij nodigde zelfs verzetsleiders uit om zitting te nemen in de nieuwe regering. Die weigerden echter. Zie over Karmals politiek: Zalmay Khalilzad, "Soviet-occupied Afghanistan", *Problems of Communism* vol 29, no 6 (november-december 1980), 26-31.
- 97 Andere verschuivingen in het kabinet waren: Watanjar werd nu minister van Binnenlandse Zaken; Mazdoerjar kreeg Grenszaken; Saleh Mohammed Ziraj Gezondheid; Abdoellasjid Jalili Landbouw en Landhervorming, en Masoeri Onderwijs (*KHA* 26 oktober 1979, 684).
- 98 Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 78.
- 99 *KHA* 26 oktober 1979, 684.
- 100 Robert Rand, "Chronology of Soviet-Afghan relations", *Radio Liberty Research Bulletin* 17/80 (2 januari 1980), 6.
- 101 Zie over de gevechtshandelingen in augustus de berichten van *International Herald Tribune* 16 augustus 1979; *The Guardian* 21 augustus; *Le Monde* 21 augustus; en *Neue Zürcher Zeitung* 23 augustus 1979. (*KHA* 26 oktober 1979, 684-685).
- 102 Ik ben het dan ook niet eens met Louis Dupree waar deze meent dat Moskou op dit punt de keuze had tussen a) de militaire hulp aan Kaboel stopzetten en de burgeroorlog "zijn natuurlijk verloop" laten hebben, en b) Kaboel blijven steunen. Dupree stelt dat keuze a) verstandig was geweest. Er zou dan een Islamitische Democratische Republiek zijn gevormd, die haar "speciale banden" met de Sovjetunie intact zou houden, d.w.z. (!) (Dupree:) "Afghanistan would not publicly oppose, though not necessarily support, the U.S.S.R. on international issues, in return for flexibility in trade and aid relationships and noninterference in Afghan internal affairs" (Louis Dupree, "Afghanistan 1980", *American Universities Field Staff Reports (Asia)* 37 (1980), 1-2. Echter, Afghanistan zou dan terugkeren naar "èchte niet-gebondenheid". En dat was precies waar Moskou niets voor voelde...
- 103 Linde, "Nachbar", 85.
- 104 Tot de slotsom dat er sprake was van een Brezjnev-Taraki-(Karmal-)komplot kwamen, op basis van een ooggetuigeverslag, mededelingen van Khalq-partijleden en berichten uit diplomatieke bronnen o.a.: *The Guardian* 17 oktober 1979, *The Economist* 3 november 1979 en *Frankfurter Allgemeine Zeitung* van 3 november 1979 (in *KHA* 26 oktober 1979, 685-686 en 11 januari 1980, 20). In details wijken de berichten af, de grote lijn is echter duidelijk en mijns inziens plausibel.
Zie hierover ook: Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 79-80; Berner, "Kampf", 358; Khalilzad, "Struggle", 205; Linde, "Nachbar", 84-85; en Rand, "Chronology", 6.
- 105 Dat had hij naar verluidt te danken aan de opperste lijfwacht van Taraki, majoor Taroen. Deze, een aanhanger van Amin (!), ving de voor Amin bestemde kogels op. Zijn dood werd op 15 september bekend gemaakt. Hij werd later door Amin tot "volksheide" verklaard (*Frankfurter Allgemeine Zeitung* 3 november 1979, in: *KHA* 11 januari 1980, 20).

- 106 Aldus een AFP-bericht, in: *KHA* 19 oktober 1979, 668. Officieel echter werd zijn dood pas op 9 oktober bekend gemaakt.
- 107 *Pravda* 18 september 1979. Zie ook *New Times* no 39 (september) 1979, 3.
- 108 Linde, "Nachbar", 84-85.
- 109 *Pravda* 8 november 1979. Vóór zijn benoeming tot ambassadeur was Tabejev de partijleider van de Tartaarse autonome sovjetrepubliek.
- 110 Louis Dupree, "Red flag over the Hindu Kush. Part VI: Repercussions, or security through terror, Purges IV-VI", *American Universities Field Staff Reports (Asia)* 29 (1980), 9. De partij werd hiermee gereduceerd tot 1.000 à 1.500 leden (*Frankfurter Allgemeine Zeitung* 3 november 1979, in: *KHA* 11 januari 1980, 20).
- 111 Wolfgang Berner meent dat de naar de sovjetambassade gevluchte militairen werden ondergebracht bij het militaire vliegveld Bagram. Ook Babrak Karmal, die zich naar eigen zeggen vanaf 20 oktober in Afghanistan bevond, zou daar onderdak hebben gevonden (Berner, "Kampf", 359-360).
- 112 Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 81.
- 113 Amin probeerde het Khalq-bewind in de periode voor zijn eigen presidentschap af te schilderen als de dictatuur van één man: Taraki. Met name ook het vermoorden van 12.000 (!) politieke gevangenen diens werk zijn geweest. Het resultaat van deze bekendmaking was echter niet een algemene opluchting ("Allah heb dank, van deze moordenaar zijn we verlost") maar juist onrust, want de radio begon de namen van de slachtoffers voor te lezen, en de bevolking wilde weten welke Mohammed Ali of Abdoel Mohammed dan wel vermoord was - veel Afghanen hebben dezelfde namen. Amin staakte vervolgens deze actie. (Dupree, "Red flag over the Hindu Kush. Part VI", 9.
- 114 Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 82.
- 115 Eerder had de *Literatoernaja Gazeta* van 14 maart 1979 de Verenigde Staten er van beschuldigd rechtse terroristen in Afghanistan te steunen. Het *Pravda*-artikel van 19 maart kwam echter van de hand van I. Aleksandrov; dit is - evenals A. Petrov - een pseudoniem dat gebruikt wordt wanneer de sovjetleiding haar officiële visie wil verkondigen. Het is daarom dat ik in mijn betoog liever deze datum gebruik.
- 116 Zie: *Izvestija* 20 maart 1979; *Pravda* 21 maart (A. Petrov); *Izvestija* 24 maart; *Pravda* 29 maart (A. Petrov); *Pravda* 10 april (A. Petrov); *Pravda* 13 april; *Pravda* 23 mei; *Pravda* 1 juni (A. Petrov); *Pravda* 11 augustus (A. Petrov); *Pravda* 30 augustus; en *Izvestija* 9 oktober 1979.
- 117 Bijvoorbeeld verzetsleider Mojaddedi, in: *KHA* 19 oktober 1979, 670.
- 118 Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 64.
- 119 Khalilzad, "Struggle", 205.
- 120 Van enkele Arabische Golf-staatjes kregen de rebellen wat geld om wapens te kopen (Khalilzad, "Struggle", 205). Om grote bedragen zou het hierbij niet gaan.
- 121 Deze zes zijn: het Nationaal Bevrijdingsfront o.l.v. Sibhatoellah Mojaddedi, het Nationaal Front voor de Islamitische Revolutie van Afghanistan o.l.v. Ahmed Gailani, de factie van de Islamitische Partij o.l.v. Goelboeddin Hekmatyar, de

factie van de Islamitische Partij o.l.v. Mohammed Yoenis Khalis, het Islamitisch Verbond o.l.v. Boerhanoeddin Rabbani, en de Islamitische Revolutionaire Beweging o.l.v. Mohammed Nabi Mohammedi.

- 122 Eind november 1979 bombardeerden Afghaanse gevechtsvliegtuigen vluchtelingenkampen in Pakistan (Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 82-83). Het is mogelijk dat deze bestuurd werden door Russische piloten en/of dat de bombardementen plaatsvonden op bevel van de Russische legerleiding in Afghanistan (Vgl. voetnoot 131).
- 123 *KHA* 11 januari 1980, 21.
- 124 Astrid von Borcke, "Die sowjetische Interventionsentscheidung. Eine Fallstudie zum Verhältnis sowjetischer Aussen- und Innenpolitik", in: Vogel, *Die sowjetische Intervention*, 169; *Strategic Survey 1979* [The International Institute for Strategic Studies (ed.)], Londen, 1980, 54.
- 125 Dupree, "Afghanistan 1980", 2; Ulrich Albrecht, "Der sowjetische Einmarsch", in: Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 120.
- 126 De ambassadeur werd op 14 februari ontvoerd; de ontvoerders eisten de vrijlating van drie moslimleiders. Ondanks verzoeken van Amerikaans ambassadepersoneel om de hotelkamer waarin Dubs zich bevond niet te bestormen, gebeurde dat toch. Dubs en vier ontvoerders lieten daarbij het leven. (In: *KHA* 19 oktober 1979, 617)
- 127 Albrecht, "Einmarsch", 113; Von Borcke, "Interventionsentscheidung", 133.
- 128 Raymond L. Garthoff, "Detente and Afghanistan", in: Erik P. Hoffmann and Frederic J. Fleron Jr. (eds.), *The conduct of Soviet foreign policy*, New York, 1980 (2de ed.), 759.
- 129 Joseph L. Noguee en Robert H. Donaldson, *Soviet foreign policy since World War II*, New York, 1981, 280.
- 130 *Izvestija* 8 december 1979 (in: Rand, "Chronology", 7).
- 131 Rand, "Chronology", 17. Volgens de verzetsstrijders was dit reeds vanaf eind augustus het geval (*KHA* 26 oktober 1979, 685; vgl. *Neue Zürcher Zeitung* 18 november 1979, in: *KHA* 11 januari 1980, 21).
- 132 Rand, "Chronology", 7; *KHA* 11 januari 1980, 17 en 20.
- 133 Resp. Noguee en Donaldson, *Soviet foreign policy*, 280; en *KHA* 11 januari 1980, 17.
- 134 *Pravda* 23 december 1979.
- 135 Dupree, "Afghanistan 1980", 7.
- 136 Deze alinea kwam tot stand na een vergelijking van de beschrijvingen van de invasie in: Albrecht, "Einmarsch", 113-115; *KHA* 11 januari 1980, 17-18; Linde, "Nachbar", 86; Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 83-85, 112 (kaart); en *Strategic Survey 1979*, 51 (kaart), 53-54.
- 137 Idem. Aantal manschappen volgens het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken, aantal tanks volgens westerse waarnemers (*KHA* 20 juni 1980, resp. 388 en 385).
- 138 *KHA* 11 januari 1980, 17.

- 139 De uitzending, op de middengolf, verliep niet via het normale kanaal van Radio Kaboel - daar viel muziek en een hoorspel te beluisteren -, maar via een kanaal heel dicht daarnaast. Ook was de speech op de korte golf te ontvangen, en wel op de frequenties die normaliter worden bereikt door sovjetradiostations (Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 84; zie ook: *Strategic Survey 1979*, 54; en Linde, "Nachbar", 86).
- 140 Zie voor de volledige tekst: *Pravda* 28 december 1979.
- 141 Partij- en regeringsleiding zijn van nu af aan als volgt gestructureerd:
1. De Revolutionaire Raad (57 leden) en het Presidium van de Revolutionaire Raad (7), onder voorzitterschap van Karmal.
 2. Het Centraal Comité van de DVPA (36), het Politbureau van het Centraal Comité (7) en het Secretariaat van het Centraal Comité (3 leden: Karmal, Sarwari en Kesjtmad) o.l.v. secretaris-generaal Karmal.
 3. Het kabinet (20 ministers) onder voorzitterschap van president en premier Karmal. (Linde, "Nachbar", 87; *KHA* 20 juni 1980, 388).
- 142 *Pravda* 29 december 1979.
- 143 *New York Times* 6 januari 1980 (in: Noguee en Donaldson, *Soviet foreign policy*, 279). Weliswaar viel op 29 december een nieuwe radiotoespraak van Karmal te beluisteren (*Pravda* en *Izvestija* 30 december 1979), maar ook deze kan van tevoren zijn opgenomen. Vooral lijkt mij 30 december een plausibele datum voor Karmals aankomst in Kaboel, omdat hij in zijn radiotoespraak van die dag voor het eerst zelf expliciet sprak over de executie van Amin (zie *Pravda* 31 december 1979; *Izvestija* 1 januari 1980).
- 144 *Pravda* 29 december 1979; *Izvestija* 30 december 1979.
- 145 *Pravda* 29 december 1979. Maar pas op 10 januari was de formatie van het voltallige kabinet rond. Zie voor de volledige samenstelling: *KHA* 20 juni 1980, 388.
- 146 *Pravda* 29 december 1979.
- 147 *Pravda* en *Izvestija* 30 december 1979; en *Pravda* 31 december 1979 en *Izvestija* 1 januari 1980.
- 148 *Pravda* 30 december 1979.
- 149 Khalilzad, "Occupied", 26.
- 150 *KHA* 20 juni 1980, 390.
- 151 *KHA* 20 juni 1980, 388. Zie voor een korte beschrijving van de belangrijkste politici: Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, 92-93.
- 152 Dupree, "Afghanistan 1980", 7.
- 153 *The Economist* 14 juni 1980 (in: *KHA* 20 juni 1980, 386).
- 154 Aanvankelijk meende men dat het er 85.000 waren. Het Amerikaanse ministerie van Defensie schatte hun aantal op 21 februari echter op 70.000. terwijl er nog eens 30.000 manschappen vlak over de grens waren gelegerd. (In: *KHA* 20 juni 1980, 390).
- 155 *KHA* 20 juni 1980, 388.

- 156 *Strategic Survey 1979*, 54.
- 157 Zie hierover Khalilzad, "Occupied", 26-34.
- 158 Net als bij eerdere gelegenheden zouden vervolgens de Verenigde Staten, China, Pakistan en Egypte worden beschuldigd van agressie (zie het artikel van A. Petrov in *Pravda* 31 december 1979; een Nederlandse vertaling is gepubliceerd in *Informatie-bulletin. Weekblad van de ambassade van de U.S.S.R. in Nederland* no 2 (12 januari 1980), 2-3 en 19). Later zouden ook Israël ("Zionisme") en (weer) Saoedi-Arabië van inmenging worden beschuldigd (zie bijvoorbeeld Volkov, *Truth about Afghanistan*, 63, 80-82). De beschuldigingen aan het adres van Iran bleven echter achterwege, naar we mogen aannemen, omdat men hoopte te kunnen profiteren van het anti-Amerikanisme van het bewind in Teheran.
- 159 Rand, "Chronology", 8. Zie over deze procedure ook: Gerhard Simon, "Russischer und sowjetischer Expansionismus in historischer Perspektive", in: Vogel, *Die sowjetische Intervention*, 109-113.
- 160 *Pravda* 31 december 1979.
- 161 Hierover hebben Moskou en Kaboel nooit duidelijkheid verschaft. Latere mededelingen waren met elkaar in strijd, bijvoorbeeld: "(...) de DVPA met Karmal aan het hoofd (...)" (Brezjnev in *Pravda* 13 januari 1980), en: "de oude regering, d.w.z. de meerderheid van de Revolutionaire Raad" (Karmal op een persconferentie op 10 januari 1980, in: Volkov, *Truth about Afghanistan*, 103).
- 162 *KHA* 20 juni 1980, 394-395.
- 163 Tegen stemden:
Afghanistan, Angola, Bulgarije, Cuba, Democratische Volksrepubliek Jemen, Democratische Republiek Laos, DDR, Ethiopië, Grenada, Hongarije, Mongolië, Mozambique, Oekraïne, Polen, Tsjecho-Slowakije, USSR, Vietnam en Wit-Rusland.
Onthoudingen:
Algerije, Benin, Boeroendi, Cyprus, Equatoriaal Guinee, Finland, Guinee, Guinee-Bissau, *India*, Jemen, Kongo, Madagascarije, Mali, Nicaragua, Oeganda, Sao Tomé en Principe, *Syrië* en Zambia.
Afwezig waren:
Kaapverdische Eilanden, Libië, *Roemenië*, Seychellen, Soedan, Solomon Eilanden, Tsjaad en Zuid-Afrika.en ??????????
- 164 Zie over de reactie van Cuba met name: Robert Rand, "Cuba continues to take an ambiguous stand on Soviet actions in Afghanistan", *Radio Liberty Research Bulletin* 56/80 (6 februari 1980); en Heinz Timmermann, "Die U.S.A., Westeuropa und die Dritte Welt: Aspekte des Antwortverhaltens auf die sowjetische Intervention in Afghanistan", in: Vogel, *Die sowjetische Intervention*, 310-311.
Zie over de reactie van de oosteuropese landen: Christian Meier, "Die sowjetische Intervention in Afghanistan und die Reaktion im Warschauer Pakt", in: Vogel, *Die sowjetische Intervention*, 273-298.
- 165 *KHA* 20 juni 1980, 391.
- 166 *KHA* 20 juni 1980, 391.
- 167 Mogelijkerwijs staat de felheid van de Amerikaanse reacties mede in verband met de presidentsverkiezingen en met de noodzaak voor Carter om politieke sterkte te tonen. Zie hierover: Timmerman, "Antwoordverhalten", 301.
- 168 Carter in een televisieuitzending op 31 december 1979 (in: *KHA* 20 juni 1980, 696).

- 169 *KHA* 20 juni 1980, 696-697.
- 170 In: Nogee en Donaldson, *Soviet foreign policy*, 280.
- 171 Von Borcke, "Interventionsentscheidung", 171-172.
- 172 Aldus *The Observer* 17 februari 1980 (in: *KHA* 20 juni 1980, 387). Zie ook: Rudersdorf, *Sowjetrepubliek*, (83-) 84; Khalilzad, "Occupied", 26.
The Observer meent, dat Amin reeds vóór de sovjetinvasie werd bewaakt door Afghaanse militairen en Russische militaire adviseurs, onder supervisie van luitenant-generaal Papoetin, de Russische eerste plaatsvervangende minister van Binnenlandse Zaken. Na Amins dood werd Papoetin naar Moskou teruggeroepen, waar hij bij aankomst zelfmoord zou hebben gepleegd. De *Pravda* van 3 januari 1980 meldde zijn dood in een miniem artikel.
Terecht merkt Rudersdorf op, dat wanneer Amin reeds werd bewaakt, moeilijk te verklaren valt waarom juist bij diens verblijfplaats, het Daroelaman-paleis, het hevigst werd gevochten. Ook verklaart hij waarom Amin, wanneer hij niet bewaakt werd, niet vluchtte toen het eerste vliegtuigeronk boven Kaboel te horen was (24 december): Russische adviseurs waren een intensieve cursus voor Afghaanse piloten begonnen en tevens zouden Russische troepen het Afghaanse leger in de strijd tegen de rebellen in Badakhstan gaan steunen, zo werd van Afghaanse regeringszijde medegedeeld. Een afleidingsmanoeuvre dus, die als zodanig niet door Amin werd onderkend - maar per slot van rekening was het militaire commando al vanaf (uiterlijk) begin december in handen van sovjetadviseurs.
Waarschijnlijk hebben de sovjettroepen tijdens hun bezetting van het Daroelaman-paleis Amin per ongeluk gedood of wellicht heeft deze zelfmoord gepleegd. En Papoetin zal de verantwoordelijke man zijn geweest voor de gevangename van Amin. Het feit dat Karmal in zijn van te voren opgenomen speeches niet sprak van de executie van Amin, maar slechts van een coup tegen diens bewind, geeft deze versie mijns inziens extra plausibiliteit.
- 173 In een interview met het Indiase communistische blad *The Patriot* (7 februari 1980) verklaarde Karmal, dat *Amin* om militaire bijstand had gevraagd, daartoe gedwongen door de meerderheid van het Centraal Comité. Amin had met de komst van de sovjettroepen moeten instemmen, omdat anders zijn eigen plannen te zeer aan het licht waren getreden (in: *KHA* 15 februari 1980, 108). In tegenstelling tot Doebtsjek (Tsecho-Slowakije 1968) zal het niet de bedoeling zijn geweest Amin nog lang als president te handhaven: hij immers diende de schuld te krijgen van alle excessen. Mede omdat Karmal pas op 30 december in Kaboel arriveerde acht ik het echter onwaarschijnlijk dat de coup tegen Amin reeds op 27 december bekendheid had moeten krijgen. Door diens dood was er echter geen alternatief - de van te voren opgenomen speeches van Karmal dienden mijns inziens slechts te worden uitgezonden in een dergelijk noodgeval of in het geval Amin op geen enkele (andere) wijze medewerking wilde verlenen.
- 174 Zie bijvoorbeeld Robert Legvold, "Containment without confrontation", *Foreign Policy* no 40 (herfst 1980), 80; en Nogee en Donaldson, *Soviet foreign policy*, 280.
- 175 *KHA* 11 januari 1980, 17.
- 176 *Pravda* 13 januari 1980.

Op de website geplaatst: maart 2009

Eerder gedeeltelijk gepubliceerd als:

Jan van Heugten, "Afghanistan: hoe de Russen er kwamen", in
Internationale Spectator vol 37, no 4 (april 1983), 206 – 215

Zie ook **BACKGROUNDER 1983-04**